

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

AÇIK ve UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

Tüm yayın ve kullanım hakları İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesine aittir. Hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ders notlarının içeriğinden yazarları sorumludur.

BÖLÜM:	SOSYOLOJİ
DÖNEM (GÜZ / BAHAR):	BAHAR
EĞİTİM ÖĞRETİM YILI:	2013/2014
DERSİN ADI:	SİYASET SOSYOLOJİSİ
DERS NOTU YAZARININ ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
CANLI DERS ÖĞRETİM ELEMANIN ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY

The logo of Istanbul University is a circular emblem. It features a central shield with a green field containing a white crescent and star, and a blue field containing a white cross. The shield is surrounded by a yellow ring with the text "ISTANBUL UNIVERSITY" in blue capital letters. Below the ring, the year "1945" is inscribed in blue.

1. HAFTA DERS NOTU

İÇİNDEKİLER

I. SİYASET SOSYOLOJİSİ: TANIMLAR VE KAVRAMLAR

- 1. Siyasi olanın sosyolojisi**
- 2. Siyasi olgu nedir?**
- 3. Siyasetin Bilgisi**
- 4. Siyasetin Büyülü Dünyası**

II. SİYASAL REJİMLER

- 1. Çoğulcu demokrasiler**
- 2. Otoriter rejimler ya da diktatörlükler**
- 3. Totalitarizm**

ÖZET (TÜRKÇE)

Siyaset sosyolojisini bir disiplin olarak diğer sosyal bilim disiplinlerinden ayıran noktaların belirlenmesi önemlidir. Ancak siyasetin, sadece kurumlarla, devletle, siyasi partilerle sınırlı olmadığı, “siyasi olan”ın toplumsal hayatın çok geniş bir alanına nüfuz ettiği bilindiğinden siyaset sosyolojisinin gerek siyaset felsefesiyle gerek tarihsel sosyolojiyle olan bağlarını hatırlatmak yerinde olacaktır. Bu bölümde, dersin genel çerçevesi aktarılırken, günümüzde siyasal rejimler sınıflandırmasıyla farklı toplumların siyasal örgütlenmeleri yansıtılacaktır.

DSİYASET SOSYOLOJİSİ: TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Her ne kadar André Siegfried'in 1913 yılında yayınlanan Fransa'nın Batı bölgelerindeki siyasi durum hakkındaki eseri¹, sık sık örnek verilse de bir siyaset sosyolojisinden söz edebilmek için 1950li yılları beklemek gerekecektir. Hukuki ve felsefi yaklaşımlardan farklı olarak sosyolojik yöntemlerin siyasete yeni bir yaklaşım getirmesi, öncelikle seçimler daha sonra da kurumların incelenmesi yoluyla olacaktır. Fransa'da özellikle Kamu Hukuku içinde gelişen bir eğilim, Durkheim'in ve Lévy-Bruhl'ün öğrencisi olan Léon Duguit gibi isimler, sosyolojinin katkısının bilincindeydiler. Amerika'da ise, toplumların gelişmişlik düzeyiyle demokrasi arasındaki ilişkiyi tartışmaya açan bir eğilim, siyasete sosyolojik açıdan yaklaşmanın önemini kavramıştı. Örneğin Seymour Martin Lipset'in 1963 tarihli, klasik sayılan, *Siyasi İnsan*² başlıklı kitabı, Amerikan siyaset biliminin verilerinden yola çıkarak iyi bir demokrasinin işleyiş kurallarını ve siyasal hayatın çatışmalarını çözme yollarını incelerken, kentsel gelişim, eğitim, gelir düzeyi ve sanayileşme gibi göstergeleri kullanır. Amerika'da siyaset bilimi konusundaki gelişmelerden etkilenen Maurice Duverger'nin 1966 yılında yayınlanan *Siyaset Sosyolojisi* adlı eseri, bu disiplinin ülkemizdeki gelişimi açısından sadece Fransa'da değil, ülkemizde de ayrıcalıklı bir rol oynamıştır³. Siyaset sosyolojisinin kamu hukukundan ve siyaset felsefesinden devraldığı ön bilgilerin⁴ sergilenmesi ve tarihsel olaylarla bağlantılarının ortaya konulması bu dersin ilk bölümündeki amaçlarımızdan biri olacaktır. Siyasetin tarihsel bir sosyolojisi⁵ adı verilmiş olan bu yaklaşımdan yararlanarak düşünce dünyasının tarihsel etkileşimlerini de ortaya koymaya çalışacağız. Ama öncelikle günümüzde siyaset sosyolojisinin üzerinde çalıştığı toplumsal/siyasal dünyanın terimlerinin genel bir tanımını yapalım.

1.Siyasi olanın sosyolojisi

“Siyaset sosyologları, siyasi kurumlarla özellikle iktisadi kurumlar arasındaki bağlantıları görmeye çalışan bir panorama çizerler...[ve] devlet gibi siyasi kurumların kendi başlarına

¹ *Tableau politique de la France de l'ouest sous la troisième république*, Paris, A. Colin, 1913

² Lipset, S.M., *Siyasi İnsan*, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1964.

DUVERGER M., *Siyaset Sosyolojisi*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1996.

⁴ Burada kastedilen Durkheim'in kullandığı anlamıyla *prénotion*, yani bir durum hakkında onu araştırmaya başlamadan önce zihnimizde var olan çerçeveyi oluşturan bilgiler, bilimsel yöntem açısından sorgulamamız. Mücadele etmemiz gereken engeller de oluşturabilir. Bu nedenle bilgi, kendi bilme koşullarını da eleştirel açıdan düşünebilmelidir.

⁵ Déloye Y., *Sociologie Historique du Politique*, Le Découverte, Paris, 2007.

bir hayatı olabileceğini kabul etmekle beraber bu tür kurumları bir şekilde dünyadaki diğer kurumlarda temellendirirler.” (Orum 2001, s.1-2) Bu kurumların doğuşunu ve oluşunu göz önünde bulundurursak siyasetin sınırını sadece partilerle, devletle, hükümette olup bitenlerle çizmemiz mümkün değildir.

Siyaset aynı anda hem tanıdık olan ve hem de yabancı bir gerçekliktir. Siyaset dendiğinde seçimler, siyasi partilerin ya da devletin işleyişi gibi siyasetin altında toplanan tezahürleri algılarız. Ama siyasal olanı tam olarak tanımlamak oldukça zordur. Siyaset terimi farklı anlamlar taşıdığından biraz muğlaktır. Bir yandan insanların bir arada yaşamasını sağlayan zorunlu bir düzen düşüncesini ifade eder. Diğer yandan fikirlerin ve insanların karşı karşıya gelmesi ve çatışmasıyla şekillenen uzmanlaşmış bir etkinliği tanımlar. Batı dillerinden geçmiş haliyle politika kelimesi Yunanca kent anlamına gelen polis kelimesinden gelmektedir.⁶ Öyleyse antik kentle ilişkili olarak düşündüğümüzde siyaset kenti yönetme sanatı olarak tasarlanabilir. Fakat bu tanım, devletsiz ve yönetim örgütü olmadan yaşayan toplumları kapsamadığından kısıtlayıcıdır. Bazı sosyologlar, bu tanım oldukça kısıtlayıcı görünse de siyasetin iktidar kullanımı ile ilişkili olduğunu kabul eder.

Bir sözlük tanımına göre siyaset sosyolojisi,

“Toplumların içindeki ya da aralarındaki güç dağılımlarının toplumsal neden ve sonuçları ile iktidarın tahsis edilişinde değişimlere yol açan toplumsal ve siyasal çatışmalarla ilgilenen sosyoloji dalıdır.”⁷ Siyasal olguların sosyolojik çözümlemesi, siyaseti, toplumsal yapılar ve kültür arasındaki ilişkilerden yola çıkarak incelediğinden, yönetim aygıtları ve mekanizmalarının işleyişinin oluşturduğu alana odaklanan siyaset biliminden farklılaşır.

2.Siyasi olgu nedir?

Doğal ya da özden gelen bir siyasi olgu yoktur. Herhangi bir olgu siyasal bir karakter kazanabilir. Örneğin, Olimpiyat Oyunları siyasi bir olgu olmamasına karşın bu olimpiyatların yapılacağı ülkenin insan hakları konusundaki sicili, bu konu üzerine bir tartışma zemininde geçtiğinde siyasi bir karaktere bürünebilir. Bir kasırganın yol açtığı felaket siyasi bir olgu olmamasına rağmen o ülkenin yönetiminin tedbir alıp almamış olması ya da insani yardımın ülkeye ulaştırılmasının sonuçları siyasi bir olgu halini alabilmektedir.

⁶ Siyaset kelimesi ise Arapça seyyis yani at bakıcısı kelimesinden gelmesi, sık başvurulan bir örnek olmakla birlikte farklı bir yaklaşımı etimolojik olarak da sergilediği için önemlidir.

⁷ Marshall G., Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s.667.

Siyasetin alanı yer değiştirebilmektedir; önceleri sıkı sıkıya özel alana (sağlık,aile, cinsel yönelim) bağlı olan birimler günümüzde siyasal alanı oluşturan birimler olarak kabul görmektedir.

3.Siyasetin Bilgisi

Siyasetin konusunu anlama merakı yeni değil önceden beri var olan bir düşüncedir. Platon, Aristo gibi Antik Yunan düşünürleri, gerçeklikleri ve gözlemlenen fenomenleri yadsımak pahasına oldukça felsefi bir yaklaşım benimseyerek siyaseti düşüncelerinin merkezine koymuşlardır. Rönesans döneminde, Prens kitabının yazarı Machiavelli, bir prensin eğitimi ve iktidarını kullanması üzerine bilinen en geniş literatürü oluşturmuştur. Bu dönemde siyaset bilimi yönetim bilimi olarak görülmüştür. Siyaset çözümleyicisinin yaşadığı zorluklardan başlıcası toplumsal gruplara ait olan normların işlevlerini incelerken değer yargılarında bulanmaktan kaçınma gerekliliğidir. Etnik merkezcilikten (etnosantrizm) kaçınmalıdır.⁸ Araştırmacı kimi kez incelediği olguları öznel bakış açısı ve aldığı eğitimin etkisiyle yargılamaya eğilimli olabilmektedir.

Siyaset sosyolojisi, araştırma yöntem ve teknikleri açısından zengin bir alandır. Kamuoyu yoklamaları için yapılan saha çalışmaları, bunlar arasında en çok bilinen ve en yaygın kullanılanıdır. Eğer bir saha çalışması bir fenomeni doğrudan kendi ortamında gözlemlemeyi mümkün kılıyorsa (örneğin seçim kampanyası boyunca bir adayın takibi) nüfus örnekleminin kamuoyu araştırması, bütün nüfusun bilgisine erişebilmeyi sağlar. Fakat gene de araştırmaların olumsuz etkilerine karşın dikkatli olunmalıdır. Kamuoyu araştırmalarının örneğin seçimlerin hemen öncesinde kamuoyunu etkilemek için kullanılması etik bir sorun teşkil eder. Araştırmacının bilimsel yansızlığı, nesnelliği bu noktada hayati bir önem taşır.

4.Siyasetin Büyülü Dünyası

Siyaset, sadece yaşadığımız dünyayla değil, doğaüstü dünyayla da ilişkilendirilmiştir. Bu sadece sekülerleşme, yani dünyanın dindışı olgularla açıklanıp kavranmasından önceki süreç için geçerli değildir. Robert Bellah, daha ileride değineceğimiz sivil din kavramında bunu açıklar. Siyasal mitler, herkesin kendisini toplumun bir parçası olarak hissetmesi için, toplumun kendi hakkında oluşturduğu söylemler olarak görülebilir. İdeolojiler, söylevler, inançlar sık sık mitolojiyi çağrışırlar. Bu mitlerin kullanımı, kitleleri harekete

⁸ Etnik merkezcilik, bir kültürü, bir topluluğun geleneklerini, yaşayış biçimini bir kimsenin sahip olduğu kendi değer ve ölçülerine göre yargılamasıdır. Bu tutum farklı kültürler ve topluluklar üzerinde küçümseyici ve aşağılayıcı ve yanlış değerlendirmelere yol açabilmektedir. Özellikle 19. yy'da antropologlar Afrika kıtasındaki kabile ve yerlileri incelerken Avrupa merkezli bir bakış açısı benimsemişlerdir.

geçirmede ve birleştirici bir öge etrafında toplumun bölünmelerini aşmada etkili olmaktadır. Siyasi alanda simgelerin kullanımı da oldukça önemlidir. Her ülke, her halk tarihten, kültürden, sanattan kaynaklanan çok sayıda simgeye sahiptir - bayraklar, milli marşlar hac ya da törensel ziyaretler gibi- tüm siyasi yaşam simgelerin etkisi altındadır. Örneğin bir cumhurbaşkanının seyahati belirli bir değeri çağrıştıran ya da kitlelerin duygularının açığa çıkması için belli koşullar yaratabilir. Simgenin gücü çoğu kez duygu ve heyecanı açığa çıkararak bireyleri siyasi hareketlerin, toplulukların içine dahil olmaya çağırır.

5. Siyasi rejim kavramı

Siyasi rejim, kamu erklerinin (atama, yetkiler, kuvvetler arası ilişkilerin tanımı) örgütlenme biçimi olarak görülmektedir. Siyasi rejimler anayasa ya da töre tarafından belirlenmiş kurumsal çerçeve içindeki siyasi güçlerin karşılıklı etkileşiminin bir ürünüdür. Buna siyasi rejimlerin doğasını belirleyen tarihsel, ideolojik, kültürel unsurlar da eklenir. Tüm siyasi rejimler demokratik değildir. Demokrasiler, siyasi partilerin sayısı, yurttaşların seçme ve seçilme özgürlüğü ve yasama, yürütme, yargı erklerinin birbirinden ayrılması gibi kıstaslarla tanımlanır.

Çoğulcu demokrasiler

Demokrasi, yönetimle ilgili sorumlulukların halkın kendisi tarafından doğrudan uygulanmasıdır. Doğrudan demokrasi düşüncesi yönetim etkinliğinin nesnel verileri göz önüne alındığında ancak küçük topluluklarda sağlıklı işleyebilir gibi görünmektedir. Büyük nüfuslar söz konusu olduğunda yalnızca temsili demokrasi mümkün ve uygulanabilir görünmektedir

Otoriter rejimler ya da diktatörlükler

Otoriter rejimlerin ortak yönü, iktidarın var olan yönetimin tekeline alınmasıdır. Bu rejimler mutlak tekele dayanmaktadır ve tahakkümünü sorgulamaya teşebbüs eden herhangi bir usule tahammülü yoktur. Seçimler gibi el değiştirme mekanizmaları ortadan kaldırılmıştır. Düzen zor ve kaba kuvvetle korunur. Bilgiye erişim sınırlandırılır, açık ya da gizli sansür vardır. Bununla birlikte, totaliter rejimlerin otoriter rejimlerden farkı, yurttaşlarını yöneticilerin ideolojilerini içtenlikle benimsemeye zorunlu kılmamasıdır. Kurumlara erişimin sınırlandırılması, liderlerin temel kaygısından, iktidardaki varlıklarının sorgulanmasını önleme endişesinden ileri gelir. Siyasete müdahale etmenin ilk yolu örgütlenmiş tüm siyasi etkinlikleri (partiler, sendikalar, sivil toplum örgütleri)

yasaklamaya dayanır. İkinci bir yol siyasal yaşamın ve özellikle devlet aygıtının tepeden aşağıya sıkı bir biçimde denetlemekten ileri gelir.

Kişisel diktatörlüklerde iktidarın kaynağı bireye dayanır. Diktatör, iktidarını şiddet ile kazanır ve baskıyla muhafaza eder. Bir diktatörlük meşru bir nedenin hizmetinde olduğunu bildirir. Bu her zaman kutsal olarak sunulan bir nedendir. Kendisini halkın selameti için ya da milletin bekası için meşru kılabilir..

İspanya’da Franco dönemi, milliyetçi bir diktatörlük örneği olarak ele alınabilir. Franco rejimi toplumsal düzeni geleneksel Katolikliğin değerleriyle korumaya çalışırken devrimci tehlikeye karşı İspanyol kimliğini öne çıkarmıştır.

Totalitarizm

Totaliter sistem kendine has bir olgudur. Hannah Arendt’in aralarındaki derin ilişkiyi gösterdiği Nazizm ve Stalinizm bu kategorinin vazgeçilmez örneklerini oluştururlar. Totalitarizmin otoriter rejimlerden farkı ise totaliter rejimler, yalnızca dışsal yekpare bir görünüm yaratma hevesinde olmayıp, anlaşmazlıkların, çatlak seslerin işitilmediği bir kamu düzeni görünümü inşa etmek isterler. Toplumsal projelerinde etkin ve sınırlanmamış olmaya gereksinim duyarlar. Hannah Arendt’in yazdığı gibi: Totalitarizm özünde despotluk, tiranlık ve diktatörlük gibi siyasal baskının bildiğimiz diğer biçimlerinden farklılaşmaktadır. Totaliter rejim sınıfları kitlelere dönüştürür, partiler sistemi diktatörler tarafından olmasa da tek partiyle ve bir kitle hareketiyle ikame edilir, ordunun iktidarı polise devredilir, dünyaya egemen olmaya yönelik bir dış politika benimsenir. Totaliter rejim, dört öğeye dayanmaktadır: şefe tapınma, ideolojik tekel ve tek parti, iktidarın ve ikna etmenin tüm araçlarının denetimi, sıkı bir polis ve istihbarat teşkilatı. Totalitarizm propogandayla yakın ilişkidedir, Almanya’da Goebbels, SSCB’de Jdanov, rejimlerinin resmi doktrinlerini biçimlendirmiştir. Devlet ideolojisi aynı zamanda kendini tüm kültürel, sanatsal ve bilimsel yaratımların bir yönergesi, ilkelerinin belirleyicisi olarak görmektedir.

Bundan sonraki derslerin ilk kısmında hem tüm bu rejimlerin analizi için gerekli analitik araçların gelişimini sağlayan hem de bu rejimlerin meşruiyeti için dayanak oluşturan siyaset felsefesi kavramlarının gelişimini ele aldıktan sonra siyaset sosyolojisinin katkılarını bir çerçevede değerlendireceğiz.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Siyaset sosyolojisini siyasetle ilgili diğer disiplinlerden farklı kılan nedir?
2. Siyaset sosyolojisinin diğer disiplinlerle hangi noktalarda kesişmesi gerekir?
3. Hangi olguları siyasi olgu olarak tanımlayabiliriz? Günlük gazetelerdeki haberleri inceleyerek düşünün.
4. Siyasal rejim nedir?
5. Günümüz siyasal rejimlerini nasıl sınıflandırabiliriz? Ülkelere göre düşünün.

KAYNAKÇA

Déloye Y., *Sociologie Historique du Politique*, Le Découverte, Paris, 2007.

Duverger M., *Siyaset Sosyolojisi*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1996.

Lipset, S.M., *Siyasi İnsan*, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1964

Marshall G., *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s.667.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

AÇIK ve UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

Tüm yayın ve kullanım hakları İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesine aittir. Hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ders notlarının içeriğinden yazarları sorumludur.

BÖLÜM:	SOSYOLOJİ
DÖNEM (GÜZ / BAHAR):	BAHAR
EĞİTİM ÖĞRETİM YILI:	2013/2014
DERSİN ADI:	SİYASET SOSYOLOJİSİ
DERS NOTU YAZARININ ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
CANLI DERS ÖĞRETİM ELEMANIN ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY

The logo of Istanbul University is a circular emblem. It features a central shield with a green and white design, possibly representing a tree or a stylized figure. The shield is set against a yellow background. The words "ISTANBUL UNIVERSITY" are written in a circular path around the shield. Below the shield, the year "1945" is visible.

2. HAFTA

DERS NOTU

İÇİNDEKİLER

SİYASİ MODERNLİĞİN DOĞUŞU

- 1. Yöneticilere ayna tutmak**
- 2. Teolojik bir idealden sosyolojik bir modele doğru giden yolda iktidar**
- 3. Egemenlik Teorilerine Doğru**

ÖZET (TÜRKÇE)

Siyasi modernliğin düşünsel temelleri başlığı altında, Batı Avrupa’da gelişen siyaset anlayışının tarihsel oluşumunu görmeye çalışıyoruz. Siyaset ve egemenliğin dinsel çerçevede açıklanmasından uzaklaşan, ama bir yandan da bu çerçeveye göre konumlanan yaklaşımlar, siyasete yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu yeni bakış açısı, Avrupa’daki siyasal ve toplumsal-iktisadi gelişimlerle de ilgilidir. Bu ilişkileri anlamak için üretilen fikirlerin toplumsal bağlamlarına, yani onları çerçeveleyen tarihsel koşullara da bakmaya çalışacağız.

SİYASİ MODERNLİĞİN DOĞUŞU

Bilimsel bir disiplin olarak siyaset sosyolojisinin alanını tanımladıktan sonra, bu disiplinin varsayımlarını, bilgi birikimin önceleyen siyaset teorilerinin tarihsel kökenlerine bakmak aydınlatıcı olacaktır. Siyasi modernliğin düşünsel temelleri başlığı altında yapmaya çalışacağımız şey, Batı Avrupa’da gelişen siyaset anlayışının tarihsel oluşumunu görmeye çalışmaktır. 16. Yüzyılda bu açıdan bir dönüm noktası sayılan, Nicholas Machiavelli¹ ve klasik eseri Prens o zamana kadarki siyaset anlayışıyla bir kopuş olarak kabul edilmektedir². Günümüzde bu ismi, amaca varmak için her yolun mübah sayıldığı bir anlayışı tanımlamak için bir deyim olarak kullanıyoruz. Peki günümüzde siyaset teorisinde bu ismin bir başlangıç noktası oluşturmasına neden olan şey nedir?

1.Yöneticilere ayna tutmak

Aslında Prens, yöneticilere rehberlik etme amacı taşıyan *specula principum* (prenslere ayna) geleneğinin bir uzantısıydı. Ortaçağ ve Rönesans boyunca görülen bu tür, Bunun sadece Batı Avrupa’ya has bir gelenek olmadığını hatırlatmak gerekir. Örneğin 11. Yüzyılda Nizamülmülk’ün ünlü *Siyasetname*’si de bunun bir örneği sayılabilir³. Bir suikaste kurban gitmeden önce Selçuklu sultanları Alparslan ve Melikşah’ın 30 yıl vezirlik yapmış olan Nizamülmülk’ün eseri, hükümdara sadece adil olmak için gerekli etik tavsiyeleri vermez, aynı zamanda polisin, askerin, casusların, vergi memurlarının rolleri gibi gündelik konularda da ayrıntılı bir rapor niteliğini taşır. 12. Yüzyılda Sicilya’da yaşamış bir Arap düşünürü olan Muhammed İbn Zafer, *Sülvanü’l-muta* adlı eserinde⁴ Machiavelli’den üç asır kadar önce bir kriz durumuyla karşı karşıya kalabilecek bir hükümdara tavsiyeler yazmış ve iktidarın meşruiyeti sorununu kapsamlı bir şekilde ele almıştır.

Machiavelli, Platon’dan kaynaklanan logos merkezli ya da Augustine’dan kaynaklanan Tanrı merkezli bir bakış açısı yerine, halihazırdaki durumu, bir anlamda olması gerekenden, ideal olandan ziyade, eşyanın düzenini, durumun gerçekteki halini esas alan bir bakış açısı

¹ Macchievelli N., *Prens*, Can Yayınları, İstanbul, 2009.

² Althusser L., *Makyavel’in yalnızlığı ve Başka metinler*, Epos Yayınları, Ankara, 2006.
Cassirer E., *Devlet Efsanesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2005.

³ Nizamülmülk, *Siyasetname*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

⁴ Kitap Amerikalı iki profesörün analizi eşliğinde Türkçe’ye *Adil Hükümdar* ismiyle çevrilmiştir. Richard H. D., J. A., *Adil Hükümdar*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2009.

Eski Yunan’da *Politikos* bir medeniyet anlamında, örgütlü ve gelişmiş bir topluluğa işaret ediyordu.

Politeia ise bir topluluğun veya toplumsal grubun oluşumuna, yapılanmasına ve işleyişine karşılık geliyordu. Bir anlamda o topluluğun kolektif örgütlenmesini ilgilendiren herşey bu çerçevede değerlendirilebilir. İktisat, hukuk ve sosyolojinin her birinin siyasetle ilişkisi de bu çerçevede anlaşılmalıdır.

Politikè ise daha sınırlı bir anlamda siyaset sanatını, gücün elde bulundurulması ve kullanılmasıyla ilgili mekanizmaları tanımlamaktaydı.

Siyaset sosyolojisinin bu üçü arasındaki ilişkiler zemininde geliştiğini söylemek yanlış olmaz. Şüphesiz iktidarın ve siyasetin, doğası, yapısı hakkındaki düşünceler Antik Yunan’dan başlamaz ama, özellikle Aydınlanma’nın Batı düşüncesinin Hristiyanlık öncesi kaynaklarına yönelik arayışında, özellikle Aristocu dünya görüşüyle hesaplaşma çabası, bu dönemin önemli bir tartışma zemini oluşturmaya neden olmuştur.

3. Egemenlik Teorilerine Doğru

Machiavelli’nin Hristiyan ahlakıyla yolları ayıran düşünme biçimi, bir anlamda siyaset alanının özerkleşmesinin de başlangıcı olarak görülebilir. Burada özerkleşmeden kastımız, dinsel otoritenin dışında, yeni meşruiyet temellerinin oluşturulmasıdır. Bu, dinin safdışı bırakılması anlamına gelmez; siyasi eylemin hedefinin bir ideale değil, dünyanın pratik bilgisine ve deneyimine dayandırılması anlamına gelir. Ortaçağ Hristiyanlığının temsil ettiği birlikten, modern devletlerle temsil edilen parçalı bir Avrupa’ya geçişte, Kilise-Devlet ilişkilerindeki değişim, Egemenlik teorilerinin de gelişmesine neden olacaktır. Bu, çelişkili görünse de devletin dini kavramı etrafında, hükümdarın dininin, tebanın dini olmasını destekleyen bir biçim alacaktır. Özellikle Reform sonrası Luthercilik ve Calvencilik devletin, dinin örgütlenmesine dahil olmasını destekleyecektir. İngiltere’de Katolik Kilisesi’nin aforoz ettiği VIII. Henry 1534 yılında kendisini Kilise’nin başı ilan edecektir. Kendisinden sonra Kraliçe Elizabeth’in buyruğu altına giren Anglikan Kilisesi’nin önemli isimlerinden Richard Hooker bu durumu şöyle temellendirir:

“Krallara bahşedilen yüce yetkiye kafa tutan iki ayrı muhalif grup vardır: Birinci grup, ‘dünyanın her yerinde dini meselelerde ilahi yetkinin Roma Piskoposu’na ait olduğunu’ savunurken, ikinci grup, söz konusu yetkinin ‘her milli kilisede, ilgili rahipler kuruluna’ ait

olduğunu öne sürer. ‘Kralların kendi bölgelerinde bu yetkiye sahip olabileceğini’ her iki gruba karşı savunan bizler, hangi haklarla bu yetkinin onlara verilebileceğini göstermeliyiz”⁵ Reform sonrası Avrupa’da mutlakiyetçi monarşilerin genel ilkesi, şudur: “tek din, tek yasa, tek kral”. Modern egemenlik teorilerinin öncüsü sayılan Jean Bodin (1530-1645) ve bu kavramı hukukla ilişkilendiren Hugo Grotius’un kavramsallaştırmaları, 1648 Westfalya Barışı ile birlikte Avrupa’nın yeni yüzünü tanımlar hale geldi. Otuz yıl savaşlarına son veren bu bir dizi anlaşma, aynı zamanda aynı adla anılan uluslararası siyasi sistemin de başlangıcını temsil ediyordu. Egemen devlet anlayışı üzerine kurulu bu sistemde, devletler birbirlerinin iç işlerine karışmama ilkesine dayanarak her prens kendi devletinin dinini seçme hakkı tanıyordu. Burada söz konusu olan Luterci ya da Katolik olma durumuydu. Latince Cuius regio eius religio (kimin bölgesiyse onun dinidir) cümlesiyle tanımlanan bu ilke, hükümdarın Papa’ya itaat etmesi gerektiğini vaz eden Katolik öğretisine ters düşüyordu.

Bodin⁶, egemenliği kalıcı, mutlak ve bölünmez olarak tanımlar. İç işlerinde bu, egemene feodal derebeylerine karşı bir üstünlük sağlar; dışarıda Papa’nın otoritesi karşısında bir üstünlük sağlayacaktır. Egemen ancak Tanrı’ya hesap verendir. Modern devlet tanımı içinde merkezi bir yeri olacak olan egemenlik kavramı, bir anlamda onun hukuksal temelini oluşturur. Bu ikili bir süreçtir: bir yanda yukarıda belirttiğimiz gibi Avrupa’nın Hristiyan birliğine son verir, diğer yanda parçalı ve dağınık feodal yapılanmalardan, tek elde toplanmış bir devlet iktidarına giden yolu açar. Bu, aynı zamanda mutlakiyetçi rejimlere gidecek yolu hazırlar. Egemenlik teorileri, mutlakiyetçi rejimlerin siyasi meşrulaştırması açısından da önemli bir rol oynayacaktır. Bu, “Devlet benim” (L’Etat c’est moi) diyen Fransa Kralı 14. Louis figüründe temsil edilen güçlü monarkların dönemidir.

Egemenlik teorilerinin diğer önemli referanslarından Grotius, toplumsal sözleşme teorilerini önceleyen bir bakış açısıyla, devleti “haklarını barış içinde kullanmak ve ortak fayda için bir araya gelmiş özgür insanlardan oluşan bir bünye” olarak tanımlar. İnsanları doğa durumundan çıkaran bir sözleşme fikri, devleti yasaya itaatin bir güvencesi haline getirir. Adil bir devlet hakları güvence altına almak ve sınırları içinde yaşayan nüfusun egemen iradesi üzerine kurulu olmakla tanımlanır. Bodin’in sınırsız egemenliğine karşı Grotius, egemenliğin sınırını sözleşmenin ihlaliyle çizer. Ancak egemenin otoritesi halkın rızasına dayalı olsa da, kimseye

⁵ Alatlı A. (der), *Batıya Yön Veren Metinler II*, Kapadokya MYO, 2010, S.587

⁶ Bodin J., *Devlet Üzerine Altı Kitaptan Seçme Eserler*, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi Cilt 2*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

hesap vermek zorunda değildir. Halk, bir itaat sözleşmesini kabul etmekle, bunu da kabul etmiş olur. Buradaki hiyerarşik eleştiri, Rousseau tarafından, Toplum Sözleşmesi'nde eleştirilecektir.

Grotius'la birlikte doğal hukuk ekolünü geliştiren Pufendorf da XVIII. Yüzyıl düşünürlerini etkileyecektir. Katolik Kilisesi'ne göre kraliyet iktidarının kökeni ilahi kökene dayanıyordu. Siyaset antropoloğu Marc Abélès, o dönemki tartışmayı şu şekilde tanımlıyor:

“Tanrı bizzat yetkenin ilkesi olarak, bu ilahi kökene göre düşünüldüğünde, özü gereği ancak mutlak olabilecek bir iktidarın temeli olarak kurulmuştu. Grotius ve Pufendorf ve tilmizleri, sivil iktidarın insani bir kurum olduğunu ileri sürerek bu öğretinin karşısında yer alırlar. Bu iktidar, kaynağını Tanrı'da değil sözleşmede bulmaktadır. Yetke ya da egemenlik, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisine ilettiği, doğuştan gelen bir nitelik olmak bir yara, insanlar arasındaki bir anlaşmanın ürünüdür”⁷

İnsanların, gönüllü bir anlaşma sonucu özgürlüklerinin bir kısmından vaz geçmeyi kabul etmeleri ve bir hükümdara ya da bir temsil heyetine devretmeleri, siyasal otorite için kurucu bir sözleşmeye işaret eder. XVIII. Yüzyıl siyasal düşüncesine damgasını vuracak sözleşme teorilerini bir sonraki dersimizde ele alacağız.

⁷ Abélès M., Devletin Antropolojisi, Kesit Yayınları, İstanbul, 1995, s.18-19.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Macchiavelli'nin siyaset anlayışında, o zamana kadar üretilmiş siyaset felsefesinden farklılık gösteren unsurlar nelerdir?
2. Egemenlik teorileri ile reform hareketi arasındaki ilişki ne şekilde açıklanabilir?
3. Siyaset alanının özerkleşmesinden ne anlıyoruz?
4. Fransa Kralı 14. Louis "Devlet benim" derken neyi kastetmektedir? Günümüzde bir devletin en yüksek düzeydeki yöneticisi bu cümleyi kurabilir mi?
5. Mutlakiyetçi monarşilerin "tek din, tek kral, tek yasa" ilkesi neye dayanmaktadır?

KAYNAKÇA

Abélès M., *Devletin Antropolojisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 1995

Alatlı A. (der), *Batıya Yön Veren Metinler II*, Kapadokya MYO, 2010

Althusser L., *Makyavel'in yalnızlığı ve Başka metinler*, Epos Yayınları, Ankara, 2006

Cassirer E., *Devlet Efsanesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2005.

Macchievelli N., *Prens*, Can Yayınları, İstanbul, 2009.

¹Nizamülmülk, *Siyasetname*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Richard H. D., J. A., *Adil Hükümdar*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2009.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

AÇIK ve UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

Tüm yayın ve kullanım hakları İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesine aittir. Hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ders notlarının içeriğinden yazarları sorumludur.

BÖLÜM:	SOSYOLOJİ
---------------	-----------

DÖNEM (GÜZ / BAHAR):	BAHAR
-----------------------------	-------

EĞİTİM ÖĞRETİM YILI:	2013/2014
-----------------------------	-----------

DERSİN ADI:	SİYASET SOSYOLOJİSİ
--------------------	---------------------

DERS NOTU YAZARININ ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
--	--------------------

CANLI DERS ÖĞRETİM ELEMANIN ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
--	--------------------

3. HAFTA DERS NOTU

İÇİNDEKİLER

TOPLUM SÖZLEŞMESİ

- 1. Hobbes ve Leviathan**
- 2. John Locke ve Mülkiyet**
- 3. Jean-Jacques Rousseau ve « Genel İrade »**

ÖZET (TÜRKÇE)

Toplum sözleşmesi teorileri, toplumun kökenlerini, bir doğa durumundan bir toplumsal düzene geçişi tartışması bakımından siyaset sosyolojisi ve antropolojisinin temellerini oluşturan önermeleri ortaya çıkarmıştır. Toplum sözleşmesi teorilerinin tarihselliğini ortaya koymaya çalışan bir yol izlersek, bu teorilerin en önemlilerini geliştiren üç düşünürün, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun birbirinden hangi noktalarda ayrılıp hangi noktalarda birleştiğini görebiliriz.

Her siyaset teorisinin varsaydığı, toplum anlayışını üzerine bina ettiği bir insan anlayışı vardır. Bu kavrayışın varsaydığı, yaslandığı insan, rasyoneldir : sadece makul, akıl ve ahlak sahibi olmak anlamında değil, çıkarları olan ve hesap yapabilen birey olmak anlamında böyledir

TOPLUM SÖZLEŞMESİ

Toplum sözleşmesi teorileri başlığı altında toplayabileceğimiz, özellikle John Locke, Thomas Hobbes ve Jean-Jacques Rousseau'nun geliştirdiği yaklaşım, toplumun kökenlerini, bir doğa durumundan bir toplumsal düzene geçişi tartışması bakımından siyaset sosyolojisi ve antropolojisinin temellerini oluşturan önermeleri ortaya çıkarmıştır. Platon'un *Devlet*'te toplumu ruhların doğasına göre kastlara ayırması ve Aristoteles'in *Politika*'da insanı doğuştan bir topluluk içinde yaşamaya yatkın bir « siyasal hayvan » olarak tanımladığı klasik düşünceyle keskin bir çizgiyle ayrılmış olmaları bakımından modernliğin yapıtaşlarından birini oluştururlar. Farklı sözleşme teorileri, devletin yapısı ve sözleşmenin hedefi konusunda ayrışsalar da birleştikleri en önemli nokta, insanların özgür ve eşit olarak doğmalarıdır. Burada hatırlamamız gereken şeylerden biri, aynı dönemde mutlakiyetçi monarşi adını verebileceğimiz rejimlerin özellikle düzenli ordu ve vergi aracılığıyla giderek güçlenen bir merkezi devlet oluşturmalarıdır. Bir anlamda devletin toplumdan giderek ayrıştığı, sivil toplum, devlet ayrımının giderek belirginleştiği bu dönemde ortaya çıkan sözleşme teorileri, yöneticilerle yönetilenler arasındaki ilişkiyi girekek hak ve özgürlükler çerçevesinde düşünmeye başlamışlardır.

Bu, bir yandan da burjuvazi adı verilen sınıfın iktisadi anlamda daha çok güç kazandığı, büyük keşifler, sömürgecilik ve ticaret aracılığıyla dünyanın her yerinden zenginliğin Batı Avrupa'ya aktığı ve sermaye birikiminin parçası haline geldiği bir dönemde, aristokrasiyle yani soylular sınıfıyla müzakere ve pazarlık kabiliyetinin de fazlalaştığı bir dönemdi. Bu noktada burjuvazi dediğimiz şeyi terminolojik olarak aydınlatmak yerinde olacaktır. Anglosakson literatürde daha çok orta sınıflar anlamında « middle classes » kullanılmaktadır. Immanuel Wallerstein « 11. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kavram ve Gerçeklik olarak Burjuvazi » başlıklı makalesinde şunları söyler :

« Dilbilimciler, terimin ilk kez 1007 yılında Latince'de *burgensis* şeklinde görüldüğünü söylüyorlar ; sözcük, 1100'de Fransızca'da *burgeis* olarak tescil edilmiş. Özgün anlamı içinde, bu, kentsel bir yerleşim alanının, bir *bourg*'un sakini, ama 'özgür' bir sakini anlamına geliyordu. Özgür ama neyden özgür ? Feodal sistemin toplumsal dokusunun ve iktisadi bağlarının ifadesi olan yükümlülüklerden özgür. Burjuva bir köylü ya da serf değildi ama bir soylu da değildi. Demek ki baştan bir aykırılık, bir muğlaklıkla karşı karşıyayız. Aykırılık, çünkü 'burjuva' kavramının doğmakta olduğu sırada, feodalizmin

kristalize olduğu üç zümreli hiyerarşik yapısında ve değeri sisteminde, burjuva için mantıksal bir yer yoktu. Muğlaklık, çünkü burjuva terimi hem bir şerefi, hem bir aşağılamayı ; hem bir övgüyü, hem bir yergiyi ifade ediyordu [...] Bu ortaçağ burjuvazi ne köylü ne de soylu olduğundan, sonunda onun bir ara sınıf üyesi, yani bir orta sınıf olduğü düşünölmeye başlandı [...] Terim, pratikte hem tüketim olanaklarını (yaşam tarzı) hem de yatırım olanaklarını (sermaye) dolayımlayan, hali vakti yerindelikle çakışan belirli bir gelir düzeyiyle özdeşleştirildi. »¹

Bir önceki dönemin mutlakiyetçi rejimlerini, gücünü kaybeden aristokrasinin zırhı olarak tanımlayan Perry Anderson² gibi yazarlar, bu dönemde devletin bu süreci kontrol etmek ve vergiler aracılığıyla gücünü arttırmak olduğunu belirtirler. XVI. Yüzyılda izlenen merkantilist politikalar, krallıkların belli sınırlar içinde uyguladıkları himayeci politikalar, artık artan ticaret ve genişleyen piyasalar karşısında yetersiz kalıyordu. Toprak sahibi soyluların iktidarının, ticaret burjuvazisinin ihtiyacı olan sermaye, mal ve insan hareketliliğini karşılayamayan unsurları değışim baskısı altındaydı. XVIII. Yüzyıl, Aydınlanma'nın, mutlakiyetçi rejimleri meşrulaştıran egemenlik ilkesini kitlelerin desteğini alarak genişletmesine sahne oldu. Genel anlamıyla toplum sözleşme teorilerinin de Aydınlanma'yı hazırlayan düşünceler okunması doğru olur.

Toplum sözleşmesi teorilerinin tarihselliğini ortaya koymaya çalışan bir yol izleyerek Hobbes, Locke ve Rousseau'nun birbirinden hangi noktalarda ayrılıp hangi noktalarda birleştiğini göstermeye çalışacağız. Sözleşme kavramı hukuk alanından alınmıştır, zaten Latince « societas », toplum kelimesi bireylerin sahip oldukları şeyleri ve etkinlikleri ortaklaşa hale getirmeleri ve bu şekilde meydana gelmiş topluluğun edindiğı kayıp ya da kazançları paylaşmayı taahhüt ettikleri anlamında gelir (Türkçe'de cemiyet kelimesi bu anlamı da içermektedir). İlahi hukuk ya da kaba güç dışında bir iktidar temeli arayan siyasi düşünürler, hukuki bir kavram olan ve karşılıklı rıza içeren sözleşme kavramını benimsemişlerdir.

Her siyaset teorisinin varsaydığı, toplum anlayışını üzerine bina ettiğı bir insan anlayışı vardır. Bu kavrayışın varsaydığı, yaslandığı insan, rasyoneldir : sadece makul, akıl ve

¹ Wallerstein I., « 11. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kavram ve Gerçeklik olarak Burjuvazi », içinde, *İrk Ulus Sınıf*, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s. 171.
Anderson P., *Lineages of the Absolutist State*, Verso, 1974.

ahlak sahibi olmak anlamında değil, çıkarları olan ve hesap yapabilen birey olmak anlamında böyledir. Dolayısıyla sivil (medeni) toplum, tesadüf eseri oluşmamıştır : çok sayıda insanın, kendi faydalarını hesaplayarak oluşturdukları bir topluluktur. Bu yaklaşımda, bireyler toplumdan önce vardır, eşittir, rekabet halindedir, güvence arayışındadır ve farklı durumların sonuçları üzerine fikir yürüterek hesap yapabilecek durumdadır. Bu teorilerin varsaydığı doğa durumu, sözleşmeyi önceleyen haldir. Farklı teoriler özellikle doğa durumunun tanımı konusunda farklılaşırlar, yani önermeleri farklı olduğundan vardıkları sonuçlar da farklılaşacaktır.

Hobbes ve Leviathan

İngiliz düşünür Thomas Hobbes (1588-1679), devlet yönetiminde krala en büyük gücün verilmesi gerektiğini savunan görüşleri yüzünden, Parlamento ile kral arasındaki anlaşmazlıkların sonucunda 1640 yılında kralın gücünün kısıtlanmasını isteyenler yönetime gelince Fransa'ya gitmek zorunda kalmıştır. Krallığın yeniden tesisiyle ülkesine dönen Hobbes'un düşüncesi, çağının güncel ve çok tartışılan düşüncelerinden biridir. Hobbes'un devlet felsefesini İngiliz Stuart monarşisinin bir savunusu olarak görenler vardır ancak siyasi otoritenin temellere konusundaki düşünceleri kendisiyle zıt fikirde olanları dahi etkileyecek kadar güçlüdür. Hobbes'a göre insanın doğuştan toplumsal olduğunu varsayan Aristoteles haksızdır. İnsan doğa durumunda vahşi ve saldırgan bir haldedir (homo homini lupus, insan insanın kurdudur). Herkes herkesle savaş halindedir. Hayat « yalnız, yoksul, kötü, yabani ve kısadır ». İnsanların tutku ve çıkarlarını dizginleyecek, kaosu önleyecek bir güce ihtiyaç vardır. Bunun için güç kullanabilecek, zora başvurabilecek bir siyasi örgütlenme gerekir ki bu da bir devlettir. Bir devlet kurabilmek için tekil irade ve güçler, çoğunluk oyuyla tek bir iradede toplanmalıdır. Bu devleti, ölümlü bir tanrı olan Leviathan'ın adıyla anar. Çoğunluğu temsil eden bu güce direnme hakkını tanımaz, çünkü sözleşme, iktidardaki güçle yurttaşlar arasında değildir. Yurttaşlar, merkezi otoritenin hakimiyetini kabul etmek üzere bir sözleşme yapmışlardır.

“İnsanları yabancıların saldırılarından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek ve, böylece kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi bir genel gücü kurmanın tek yolu, bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsinin iradesini oyların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmeleridir. Yani kendi kişiliklerini taşıyacak tek bir kişi veya bir heyet tayin etmeleri ve herkesin bu kişi veya heyetin ortak barış ve

güvenlikle ilgili işlerde yapacağı veya yaptıracığı şeyleri yerine getiren olmayı kabul etmesi ve kendi iradesini o kişi veya heyetin iradesine ve muhakemesini de onun muhakemesine tabi kılmasıdır. Bu onaylamak veya rıza göstermekten öte bir şeydir; herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya heyete bırakıyorum demiş gibi, herkesin herkesle yaptığı bir anlaşma yoluyla, hepsinin bir ve aynı kişilikte gerçekten bir araya gelmeleridir. Bu gerçekleştiğinde, tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk bir DEVLET, Latince CIVITAS haline gelir. İşte o LEVIATHAN'ın veya (daha saygılı konuşursak) Ölümsüz Tanrı'nın altında barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz o Ölümlü Tanrı'nın doğuşu böylece gerçekleşir.”³

John Locke ve Mülkiyet

John Locke'un (1632-1704) Hükümete Dair İki Risale adlı eseri siyasi iktidarın tanımını yasa koymu ve uygulama özellikleriyle tanımlar. Hobbes'dan farklı olarak doğa durumunu, kaos ve savaşla değil, özgürlük ve eşitlikle özdeşleştirir. Doğa durumu bir savaş değil barış ve dayanışma ortamıdır çünkü doğa yasası herkesin eşit ve bağımsız olmasından ötürü, birbirine zarar vermemesini gerektirir. Dolayısıyla özgürlük ve eşitlik insanın doğuştan gelen haklarıdır ve devletin kurulmasıyla bu haklar elinden alınamaz. Ellen Wood'a⁴ göre Hobbes ve Locke arasındaki farklılıklar, insan doğasıyla ilgili ya da devletsiz bir dünya nasıl olursa dair temel ayrılıklardan çok acil siyasi düşüncelerden kaynaklanır. Hobbes'un amacı mutlak hükümeti meşrulaştırmaktır, Locke ise direnme hakkını ve parlamentonun üstünlüğünü savunmaktadır. Bu anlamda, Fransız Aydınlanma felsefesini de etkilemiştir. Her insan, kendi şahsında bir mülke sahiptir “[...] dünya ve bütün geri yaratıklar bütün insanların ortak malıysa da her insanın kendine ait bir mülkü vardır” Tanrı'nın bahsettiği doğal nesneler ile emeğini bir araya getiren kişi, nesneyi doğal durumundan çıkararak kendi malı yapar. Mülkiyetin temelini bu şekilde tanımlar ve sivil toplumun amacını da mülkiyetin korunması olarak tanımlar.

« Açıktır ki doğadaki şeyler herkesindir, ancak kendi kendisinin efendisi ve kendi kişiliğinin ve kişiliğin eylemlerinin ve çalışmalarının sahibi olan insan kendi içinde büyük bir mülkiyet zeminine sahiptir ve buluşlar ve zanaatlar hayatı kolaylaştırdığında kendi varlığını desteklemek ve rahatlatmak için uyguladığı şeylerin büyük kısmı tamamen

³ Hobbes T., *Leviathan*, 2. Kitap, Bölüm 17-18.

⁴ Wood E., *Özgürlük ve Mülkiyet*, Yordam Kitabevi, Ankara, 2012, s. 295.

kendisine aittir, bu şeyler diğerleriyle ortaklaşa sahip olduğu şeyler olmaktan çıkarlar. Bu yüzden, başlangıçta, bir kişi ortak olan bir şey üzerinde çalıştığında, o şey insanlığın kullanabileceğinden fazla ise ve uzun süre böyle kalmışsa, çalışma bir mülkiyet hakkı doğurur »⁵

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde önemli izleri olduğu bilinen Locke, Rousseau ve Kant'ı da derinden etkilemiştir.

Jean-Jacques Rousseau ve « Genel İrade »

« İnsan özgür doğar ve her yerde zincire vuruludur. Biri kendisinin başkalarının efendisi olduğuna inanır ve gene de onlardan daha köle kalır. Bu değişim nasıl oldu ? Bilmiyorum. Onu ne meşru kılabilir ? Sanırım bu soruyu yanıtlayabilirim »

Toplumsal Sözleşme'nin bu ünlü girişi, Rousseau'nun temel sorusunu da ortaya koyar : o zamana kadar bir bağımlılık olarak tanımlanan sözleşmeyi, genel irade kavramı aracılığıyla yeniden tanımlamaya girişir. Hükümrân, halkın efendisi değil vekilidir ve eğer toplumun çıkarlarına aykırı davranırsa sözleşme geçersiz hale gelir. İnsanların tek tek kendi çıkarlarından vazgeçmesi, toplumun kolektif çıkarını gözetmek içindir. Toplum, sözleşme aracılığıyla bireyi yeniden şekillendirir. Toplum üyeleristüm doğal haklarıyla birlikte kendi varlığını da bir genel iradenin emrine verir. Bir anlamda insan doğal özgürlüğünü kaybederken toplumsal bir özgürlük kazanmaya hazırlanır. Genel irade, özel iradelerin toplamı yani çoğunluğun iradesi değil, üyeler arasındaki ortak toplumsal çıkarlardır.

Rousseau'nun düşüncesi Fransız Devrimi'ni gerçekleştirenler için, esaslı bir basamak görevi görmüştür.

Marc Abélès⁶, bu yaklaşımlar arasındaki farklılıklar ne olursa olsun bu farklı teorilerde siyasetin, insanların kurlsız bir şekilde bir arada yaşarken karşılaştıkları zorluklarla, belli

⁵ Locke J., *Sivil Hükümete Dair Risale*, s.29

⁶ Abélès M., *Devletin Antropolojisi*,

bir dönemin sonunda yapay olarak doğduğuna işaret eder. Siyaset yapaydır ama ilahi hidayete başvuramaz, insan aklından yola çıkar.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Doğa durumu sözleşme teorilerinde hangi açıdan önemli rol oynar?
2. Leviathan Hobbes'un düşüncesinde neyin sembolüdür?
3. John Locke sivil toplumun amacını mülkiyet olarak tanımlarken neyi amaçlamıştır?
4. Rousseau'nun genel irade kavramının toplumsal sözleşmeyle ilgisi nedir?
5. Burjuva sınıfının mutlakiyetçi monarşilerdeki yeriyle toplum sözleşmesi teorilerinin nasıl bir bağlantısı vardır?

KAYNAKÇA

Hobbes T., *Leviathan*, 2. Kitap, Bölüm 17-18.

Wallerstein I., « 11. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kavram ve Gerçeklik olarak Burzuvazi », içinde, *İrk Ulus Sınıf*, Metis Yayınları, İstanbul, 1995

¹Wood E., *Özgürlük ve Mülkiyet*, Yordam Kitabevi, Ankara, 2012

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

AÇIK ve UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

Tüm yayın ve kullanım hakları İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesine aittir. Hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ders notlarının içeriğinden yazarları sorumludur.

BÖLÜM:	SOSYOLOJİ
DÖNEM (GÜZ / BAHAR):	BAHAR
EĞİTİM ÖĞRETİM YILI:	2013/2014
DERSİN ADI:	SİYASET SOSYOLOJİSİ
DERS NOTU YAZARININ ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
CANLI DERS ÖĞRETİM ELEMANIN ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY

The logo of Istanbul University is a circular emblem. It features a central shield with a green field containing a white crescent and star, and a blue field containing a white cross. The shield is surrounded by a yellow ring with the text "ISTANBUL UNIVERSITY" in blue capital letters. Below the ring, the year "1945" is inscribed in blue.

4. HAFTA DERS NOTU

İÇİNDEKİLER

FRANSIZ DEVRİMİ VE MODERN SİYASİ MİTLERİN DOĞUŞU

- 1. Eski rejimin toplumsal yapısı**
- 2. Tarihsel yeni-kurumsalcılık ve Devrim**

ÖZET (TÜRKÇE)

Fransız Devrimi'ni incelemek sadece devrimi ele alan ekollerin yaklaşımlarını sergilemek için değil, aynı zamanda modern siyaset terminolojisini belirleyecek olan çok sayıda kavramın da doğuş yeri ve zamanı olduğu için önemlidir.

Halk iradesini temsil eden, kitleleri seferber etmeyi hedefleyen, devlet ve birey arasındaki ilişkiyi tüm yurttaşların yasa önündeki eşitliği ilkesine yönlendiren bu yeni kültür, aslında Fransız Devrimi'ni önceleyen Aydınlanma hareketi sırasında çok farklı mecralarda yürütülen tartışmaların, üretilen düşüncelerin, basın yayın organlarıyla beslenen bir kamusal alanın ürünü olmuştur.

FRANSIZ DEVRİMİ VE MODERN SİYASİ MİTLERİN DOĞUŞU

Batı dillerinden astronomide bir gök cismini devrini tamamlamanı anlamında kullanılan *revolutio* kelimesinden türetilen devrim kelimesi 14. Yüzyıl civarında siyasi değişim anlamında kullanılmasından sonra, bugün kullandığımız anlamını XVII. Yüzyıl İngilteresi'nde gerçekleşen « Glorius Revolution »¹ (Şanlı Devrim) sonrasında alacaktır. Ancak siyasi olarak devrim literatürünün başlangıcına Fransız Devrimi'ni yerleştirmek daha doğru olur. Günümüzde bu kelimeyi radikal ve ani dönüşümlerin geneli için , sadece toplumsal ve siyasal anlamda değil, bilgi ve zihniyet düzeyinde de kullanılmaktadır. Siyaset sosyolojisini ilgilendiren, iktidarın el değiştirilmesine ve daha sonra kurulacak yeni düzenle toplumsal dönüşümlere de öncülük edecek ani değişimlerle ilgilenmektedir. Fransız Devrimi'ni incelemek ve bunu inceleyen ekollerin yaklaşımlarını sergilemek sadece bu açıdan değil, aynı zamanda modern siyaset terminolojisini belirleyecek olan çok sayıda kavramın da doğuş yeri ve zamanı olduğu için önemlidir.

Eski rejimin toplumsal yapısı

Klasik yaklaşımlarda ortaçağ toplumu üç zümreli olduğu belirtilir²: Ruhban sınıfı yani Katolik Kilisesi'ne bağlı din adamları, aristokrasi yani topraktan ve kan bağlarından gelen soyluluk ve köylüler. *Oratores* (vaz edenler), *bellatores* (savaşanlar), *laboratores* (çalışanlar) olarak nitelenen bu ayırım, Ortaçağ toplum anlayışının da belkemiğini oluşturmaktadır. Ruhban sınıfı nüfusun yaklaşık %1ini, soylular %2sini, köylüler ise %97sini oluşturmaktaydı³. Bu bölünmenin dışında kalanlar, yani Kent sakinleri, zanaatkarlar ve tüccarlar arasından yükselen burjuva sınıfı, Fransız Devrimi'ni önceleyen döneme gelindiğinde hem sayıca çoğalması hem iktisadi gücün arttırmıştı. Fransız devrimi üç zümreden oluşan meclisin kral tarafından toplanmaya çağırılması sonucu, üçüncü zümre adı verilen burjuvazinin ruhban sınıfına ve aristokrasiye karşı eşit oy hakkı (bu zümrelerden her birinin çoğunluk oyu tek oy sayılıyordu, yani oy verme sistemi kişi değil zümre temelliydi) istemi ve vergi ayrıcalıklarının sona erdirilmesi taleplerinde bulundu.

¹ 1688 yılında İngiltere Kralı II. James'in tahtından indirilmesini meşrulaştırmak için İngiltere Parlamentosu "Bill of Rights"ı (Haklar Bildirgesi) ilanetmiş ve mutlakiyetçi rejime son vererek Birleşik Krallığın meşrutiyet olduğunu teyit etmiştir. Kansıız devrim olarak da bilinen bu tarihsel dönüşümün devrim niteliği bazı tarihçiler için tartışmalıdır.

² Duby G., *Ortaçağ İnsanları ve Kültürü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.

³ Hobsbawm E., *Fransız Devrimine Bakış*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.

Bu üçüncü zümrenin yani burjuvazinin, halk kitlelerinin desteğiyle gerçekleştirdiği devrim, sadece Fransa'yı değil, dalga dalga yayılan etkileriyle bütün dünyayı etkileyen bir olay yarattı. Alman düşünür Kant, Fransız Devrimi için « çağımızın olayı » ifadesini kullanır. Ona göre olayın tarihsel olarak yaşandığı gerçeklik kadar, sonrasında üzerine yapılan tartışma ve üretilen düşüncelerle insanlık tarihini etkilemiş bir olaydır. İlerlemenin göstergesi, bu tarihsel olaya tanıklık etmiş olanların yaşamış olduğu coşkudur.

Devlet mekanizmasını ele geçiren ve dönüştürmeyi amaçlayan yeni seçkinler, kendi aralarında hızla bölünmüşlerdir : kabaca Girondins (Jirondenler) ve Jacobins (Jakobenler) olarak adlandırılan bu ayrım, günümüz terminolojisinde başvuru olan jakobenizm teriminin kökeni olan, hedeflenen hızlı dönüşümleri gerçekleştirmek için uygulanan tepeden inme, devlet politikalar esas olmuştur. Rousseau'nun genel irade kavramına yaslanan yeni seçkinlerin, genel anlamda dindışı, özellikle Katoliklik dışı ve aristokrasi karşıtı, bir ahlak ve zihniyet sistemi oluşturma çabalarında, vatandaşlık temelinde herkesi eşitlemeyi amaçlayan yeni siyasi ritüellerin özel bir önemi olmuştur. Jakobenlerin önderi Robespierre'in deist (Tek bir Tanrı'nın varlığına inanan ama üç tektanrılı dinin dışında kalan) bir inanç yaratmaya çalışarak Yüce Varlık inancını ortaya attığı bilinmektedir.

Halk iradesini temsil eden, kitleleri seferber etmeyi hedefleyen, devlet ve birey arasındaki ilişkiyi tüm yurttaşların yasa önündeki eşitliği ilkesine yönlendiren bu yeni kültür, aslında Fransız Devrimi'ni önceleyen Aydınlanma hareketi sırasında fikir kulüplerinde, derneklerde, akademilerde, siyasi partilerde yürütülen tartışmaların, üretilen düşüncelerin, basın yayın organlarıyla beslenen bir kamusal alanın ürünüydü. Bu yeni siyasal toplumsallaşma biçimleri, aynı zamanda aristokrasinin yüzyıllardır aktardığı siyasal kültürü de dönüştürme potansiyeli taşıyordu. Modern devletin mekanizmaları merkezileşme yoluyla çok daha önceden oluşmaya başlamıştı ama Devrim sonrası, özellikle İnsan hakları Bildirgesi'nin kabul edilmesiyle, siyasal toplumsallaşmada yurttaşlık kültürünün gelişimiyle, kitlelerin tarihteki rolünü de değiştirdi. Kant Fransız Devrimi'ne onay veren *kamu*'nun, tarihi, artık anlamsız ve kaotik bir süreç olarak değil, tam tersine ahlaki ve politik bir ilerleme olarak gördüğünü iddia eder⁴ Bu ilerleme fikri bütün modernleşme yaklaşımlara damgasını vuracak bir önem taşıyacaktır. Siyaset sosyolojisi, özellikle doksanlı yıllarda milliyetçilik, devlet kurma, siyasal mitolojiler

⁴ Kant I., *der Streit der Fakultäten*, s.357_358, aktaran, Çörekçioğlu H., Kant ve Benjamin'de Şiddet ve Hatırlama, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2012 Bahar, sayı:13, s.7.

aracılığıyla Fransız Devrimi'ye ilgilenmeden önce, devrimin temsil ettiği toplumsal dönüşümlerin tipolojisiyle de ilgilenmiştir. Barrington Moore örneğinde bir sonraki bölümde bunu göreceğiz. Bu bölümde ele alacağımız, tarihsel yeni-kurumsalcılık yaklaşımı, bizi bir kez daha, tarihsel sosyolojinin, siyaset sosyolojisiyle kesiştiği yere götürecektir.

Tarihsel yeni-kurumsalcılık ve Devrim

Bu aşamada tarihsel kurumsalcı ekolün önemli isimlerinden Theda Skocpol'un Devlet ve Toplumsal Devrimler'indeki⁵ tezlerinden yola çıkarak tarihsel siyaset sosyolojisinin bu konuda geliştirdiği yaklaşımlara bakmadan önce yeni- kurumsalcılık başlığı altında toplanan yaklaşımların genel çerçevesini saptayalım.

Özellikle A.B.D kaynaklı bu ekol, üç grup altında incelenmiştir :

1. Akılcı seçim : kurumlar aktörlerin daha kolay yoldan bilgi edinmelerini sağlamak ve kararlarında çıkar hesaplarını yapabilmelerini sağlamaktadır. Her eylem öncelikle bir kararın sonucudur.
2. Tarihsel : tarihsel sosyolojinin devamı olarak görülebilen bu grupta makro ölçekli açıklamalar söz konusudur.
3. Sosyolojik : Durkheim'dan ilham alan bu grupta kurumlara nesne olarak yaklaşılr ve her kurum bir süreç aracılığıyla nesneleştirilir.

Siyasi kurumların kökenlerini, gelişimlerini, resmi ya da gayri resmi yapılar üzerindeki etkilerini, kamu politikalarının toplumsal oluşumlarla ilişkisini inceleyen Skocpol Fransız, Rus ve Çin devrimlerinin ortak noktalarından ve farklılıklardan yola çıkarak akılcı seçim teorilerinin, devrimlere bir siyasi irade ve eylem meselesi olarak bakmalarının devrimci bir durum yaratan yapısal unsurları gözden kaçırdığını belirtir. Toplumsal devrim kavramını sadece devlet kurumlarını değil, toplumsal yapılarını değiştiren devrimler için kullanır. Bir toplumsal devrim iki aşamada gerçekleşir : öncelikle bir devlet krizi olmalıdır. Fransız Devrimi örneğinde olduğu gibi : borç krizi, savaş durumu, yolsuzluk, eşitsizlik ve kıtlık nedeniyle besin tedarikinde sorun. Devlet, bütün bu nedenlerle kurumsal zorunluluklarını yerine getiremez olur. İkincisi, ortaya çıkan durumda sınıflardan biri

⁵ Skocpol T., *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, İmge Yayınları, Ankara, 1979.

kontrolü eline geçirecek ve devrimin kaderini belirleyecektir. Bu kriz durumunun ortaya çıkardığı engeller ve fırsatlar değişkenlerden biridir. Devleti krize sokan uluslararası ve toplumsal-iktisadi zorlamalar, iktidarı ele geçiren kesimleri de zora sokacaktır. Bu koşullar arasındaki fark, Fransız Devrimi sonrasında liberal kapitalizmin, Rus Devrimi sonrasında diktatörlüğün, Çin Devrimi sonrasında kitle seferberliğine dayalı bir parti-devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aşağıdaki tabloda devrimlerin karşılaştırmalı bir analizi görülebilir

	Monarşi/Hakim Sınıf	Tarım ekonomisi	Uluslararası baskılar
Fransa	Toprak sahibi ve ticari sınıflar yarı-bürokratik mutlakiyetçi monarşi	Büyüyen bir ekonomi ama henüz kapitalist gelişime geçmemiş	Orta ölçekli Özellikle İngiltere'yle rekabetten kaynaklanan ekrarlanan yenilgiler
Rusya	Yüksek derecede bürokratik mutlakiyetçi devlet ; toprak sahibi soyluların siyasi gücü zayıf	Yaygın büyüme ; iç bölgelerde az gelişme	Sınırd. 1850 ve 1905 arası yenilgiler. 1. Dünya Savaşı'nda yenilgi
Çin	Toprak sahib i ve ticari sınıf yarı-bürokratik mutlakiyetçi devlet içinde yer bulmuş	Büyük gelişme yok ; nüfus ve toprak boyutları göz önüne alındığında sınırd. bir gelişim	Güçlü. Savaşlarda yenilgiler ve emperyalist sızmalar.

Skocpol'a göre sadece devrimi yapan sınıflara odaklanmak ve eski rejimin özelliklerini yok saymak, devrimden sonra gelecek yapılanmayı anlamamızı zorlaştırmaktadır. Eski rejimin çöküşü, köylü kitlelerinin ayaklanması ve devlet gücünün yeni elitler tarafından yapılandırılması aşamalarının her birinde özgül yapısal koşullar toplumsal sonuçları belirlemektedir.

Fransa'da (ve İngiltere'de) merkezi devlet diğer Avrupa ülkelerinden çok daha önce kurulmuştur. Ama başlangıçta da söylediğimiz gibi, Fransız deneyimi modern siyasetin paradigmalarını belirleyecek bir önem taşımıştır. Skocpol'un devrim analizini gösterdiği gibi, değişim kadar, değişimin altında süreklilik arz eden uzun vadeli yapılar da toplumların kaderini belirlemektedir. Ellen Wood'un Fransa hakkında, modern devlet düşüncesinin devrim öncesi Fransız tarihine de çok şey borçlu olduğuna, bu düşüncenin Avrupa kültüründe somut karşılığını bulduğuna dair sözleri bunu destekler niteliktedir :

« Fransa'da titizlikle yürütülen devletin merkezileşme süreci çok erken başladı ; feodal « egemenliği parselleme »ye karşı « aileden geçen » tek bir mutlakiyetçi güç fikri atak yaparak feodal güçlerden birini rakiplerinin üstünde konumlandırdı. Ama merkezileşmenin bütün başarılarına karşın Fransız mutlakiyeti, feodal geçmişinden gelen parçalı yapıyı tam olarak önleyemedi. Gerçekten kralcı merkezileşme ile feodal parselleme arasındaki sürekli gerilim, kralcı mutlakiyeti tanımlayıcı bir özellik oldu [...] Kralcı mutlakiyet bile irbiriyle rekabet eden yargılama yetkileri, monarşik merkezileşme ile feodal parçalanma, egemenlik ve devlet kavramlarının, o zaman kadar görülmedeki biçimde ideolojik gündeme taşıdı. Bu aşamadaki temel siyasi kuramcı Jean Bodin, 16. Yüzyılın ikinci yarısında, mutlak ve bölünemez egemenlik hakkında ilk sistematik teoriyi oluşturdu. Devlet egemenliğin somut haliydi, karmakarışık baronluk güçlerini ve farklı tüzel yargılama yetkilerini uyumlu hale getirmeliydi. »⁶

Wood'a göre, devrim aslında merkezileşme sürecinin başarıyla tamamlanmasını sağlaması açısından, uzun vadeli bazı yapısal eğilimleri sonucuna ulaştırdı. Fransız Devrimi ve modern devletin kuruluşuyla ilgili tartışmaları Devlet, Ulus, Sivil Toplum başlıklı bölümümüzde devam ettireceğiz.

⁶ Wood E.M., *Kapitalizmin Arkaik Kültürü*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, S.45-46

ÇALIŞMA SORULARI

1. Fransız Devriminin siyaset sosyolojisi açısından önemi nedir?
2. Devrim öncesi eski rejimin hangi özellikleri devrimi hazırlamış gibi görünmektedir?
3. Theda Skocpol'ün devrimler tipolojisinde Rus ve Çin devrimleriyle Fransız devrimini ayırt eden unsurlar hangileridir?
4. Ellen Wood'un Fransa'nın merkezi devletin oluşumu konusundaki yaklaşımı nedir?
5. Toplumsal devrim kavramını devrim kavramından ayıran nedir?

KAYNAKÇA

Duby G., *Ortaçağ İnsanları ve Kültürü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.

Hobsbawm E., *Fransız Devrimine Bakış*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.

Kant I., *der Streit der Fakultaen*, s.357_358, aktaran, Çörekçioğlu H., Kant ve Benjamin'de Şiddet ve Hatırlama, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2012 Bahar, sayı:13, s.7.

Skocpol T., *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, İmge Yayınları, Ankara, 1979

Wood E.M., *Kapitalizmin Arkaik Kültürü*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

AÇIK ve UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

Tüm yayın ve kullanım hakları İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesine aittir. Hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ders notlarının içeriğinden yazarları sorumludur.

BÖLÜM:	SOSYOLOJİ
---------------	-----------

DÖNEM (GÜZ / BAHAR):	BAHAR
-----------------------------	-------

EĞİTİM ÖĞRETİM YILI:	2013/2014
-----------------------------	-----------

DERSİN ADI:	SİYASET SOSYOLOJİSİ
--------------------	---------------------

DERS NOTU YAZARININ ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
--	--------------------

CANLI DERS ÖĞRETİM ELEMANIN ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
--	--------------------

5. HAFTA DERS NOTU

İÇİNDEKİLER

DEMOKRASİ VE TARİHSEL KÖKENLERİ

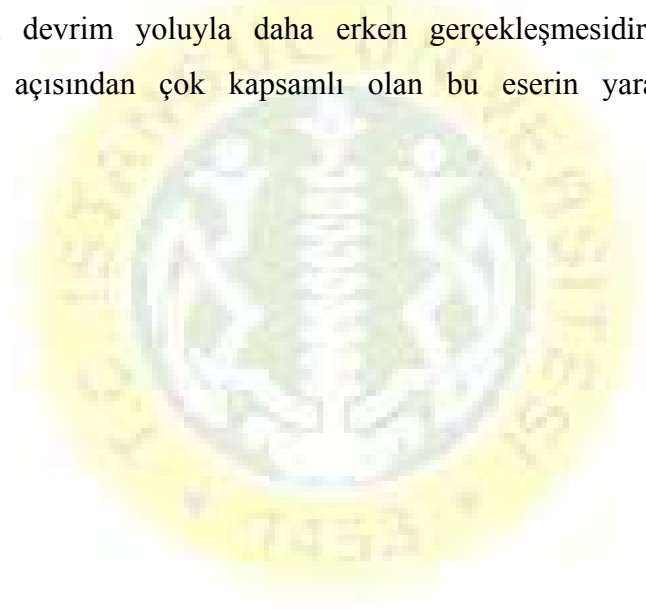
- 1. Barrington Moore ve toplumsal devrimler**
- 2. Moore tezinin eleştirisi**

ÖZET (TÜRKÇE)

Demokrasi kavramının geçirdiği çok sayıda değişime rağmen sabit sayabilecek bir tanımda, yönetenlerin, bir seçmen kitlesi huzurunda hesap verebilir olması gerekliliği yatmaktadır. Bu kitlenin genişliği, dışlama ilkelerinin belirlenmesi, yönetenlerin yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi, farklı tarihsel dönemlerde ve ülkelerde değişiklik gösterebilmektedir.

Barrington Moore ise Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal kökenleri başlıklı klasikleşmiş çalışmasında köylü kitlelerinin kapitalist gelişmenin başında toplumsal devrimlere katılmalarının demokratik hakların güvence altına girmesini sağladığını öne sürmüştür . Bu tür devrimlerin olmadığı durumlarda ya bir çeşit faşizme yol açtığı ya da devrimci partilerin geniş kitleleri seferber edebilme kapasitesi sayesinde komünist devrimlere yol açtığını iddia eder. Demokrasi seçeneğini yaratan ise, Moore'a göre siyasi sistemin kitlelere açılmasının devrim yoluyla daha erken gerçekleşmesidir. Siyaset sosyolojisi, karşılaştırmalı tarih açısından çok kapsamlı olan bu eserin yarattığı tartışma, halen belirleyicidir.

DEMOKRASİ VE TARİHSEL KÖKENLERİ

Fransız siyaset bilimcisi Claude Lefort, 1966 yılında yazdığı bir makalede¹ demokrasi kavramının köklerinin çok eskiye dayanması, çok farklı rejimlere uygulanması ve hatta birbirine taban tabana zıt siyasetler için kullanıyor olmasından yakınır. Günümüzde özellikle 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla simgelenen süreçte, Doğu Avrupa ülkelerindeki devrimlerin getirdiği iyimserlik havası yerini küresel krizlerin karamsarlığına bırakırken demokrasi kavramı özellikle egemenlikle ilişkisi bakımından yeniden düşünülür hale gelmiştir. Halk egemenliği demokrasinin önemli aşamalarından biri olmakla birlikte bir siyasal örgütlenmenin işleyişi anlamında demokratikleşme çok daha uzun vadeli ve zorlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru bir siyasi örgütlenme biçimi olarak demokrasi giderek daha çok tartışılır hale gelmişti. Kuşkusuz, klasik Yunan düşüncesinden bilinen bir demokrasi kavramı vardı : demokrasiden Atina'da ve Roma'da ortaya çıkmış bir rejim olarak söz ediliyordu. XVIII. Yüzyılın sonunda toplumsal çalkantılar müesses nizamı (kurulu düzeni) tehdit etmeye başladığında demokrasi adına yürütülen bir mücadelede taraflar oluşmaya başlıyordu. Demokrat dendiğinde anti-aristokrat, aristokrasi karşıtı bir kişiden söz edildiğini anlamak mümkündür² Kavramın geçirdiği çok sayıda değişime rağmen sabit sayabilecek bir tanımda, yönetenlerin, bir seçmen kitlesi huzurunda hesap verebilir olması gerekliliği yatmaktadır. Bu kitlenin genişliği (mülk sahibi olmayanların da oy kullanabilmesi), kimleri içerip kimleri dışladığı (kadınların seçme ve seçilme hakkını daha geç kazanması), yönetenlerin yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi, farklı tarihsel dönemlerde ve ülkelerde değişiklik gösterebilmektedir. Çoğunluğun yönetiminden, azınlıkların haklarının gözetildiği bir yönetim anlayışına doğru evrilmeleri beklenen çağdaş demokrasilerin oluşumu konusunda siyaset sosyolojisinin yaklaşımı nedir ? John Markoff³, demokrasiyi tanımlamayı amaçlayan sosyal bilimcilerin farklı unsurların nasıl incelenebileceğine dair önerileri şu başlıklar altında toplamaktadır : hükümetlerin ihlal

¹ Lefort C., « Pour une sociologie de le démocratie », *Annales, Economies, Sociétés, Civilisations*, sayı : 4, 1966, s. 750-768.

² Robert R. Palmer, "Notes on the Use of the Word "Democracy", 1789-1799," *Political Science Quarterly* 68, 1953, pp. 203-226.

³ Markoff J., *Demokrasiye Geçişler*, Janoski T., Alford R., Hicks A., Schwarz A.M. (ed.), *Siyaset Sosyolojisi*, Phoenix, Ankara, 2010, s. 431.

edemeyemeyeceği kişisel hakların varlığı ; devlet makamlarının memurlarını seçme hakkına sahip olanların sayısının genişliği ; etkili gücü kullanan tüm makamların seçmenlere sorumlu olması ; askeri güçlerin sivil otoriteye tabi olması ; siyasi parti kurmak isteyenlerin hakları ; güvenilir seçim koşulları ; seçime yüksek oranlı katılım ; kamusal hayata yüksek oranda katılım, zenginlikte ve diğer kaynaklarda sürekli ve yeterli eşitlik.

Sayılan tüm bu unsurlara çok sayıda yenisini eklemenin mümkün olduğunu biliyoruz. Şu halde bu kavramı mümkün kılan tarihi, iktisadi ve toplumsal koşullara bakan bir teoriyi ele alarak daha yakından inceleyebiliriz.

Barrington Moore ve toplumsal devrimler

Daha önce Lipset'in yirminci yüzyılın ortasında iktisadi anlamda gelişmiş ülkelerin demokratik olmasına bakarak ulusal zenginlikteki artışın toplumsal çelişkileri hafiflettiği ve hoşgörü değerlerini geliştirebilecek bir orta sınıfın varlığıyla desteklendiği teorisinden sözünü etmiştik.

Barrington Moore ise Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal kökenleri başlıklı klasikleşmiş çalışmasında⁴ köylü kitlelerinin kapitalist gelişmenin başında toplumsal devrimlere katılmalarının demokratik hakların güvence altına girmesini sağladığı ve bu tür devrimlerin olmadığı durumlarda iki tür siyasi sonucun ortaya çıkabileceğini öne sürmüştür : İlki, sanayileşme sınırlı bir tarımsal seçkinler grubunu ve muhafazakar eğilimlerin ağır bastığı devlet örgütlenmelerini destekledi (ki bunun bir çeşidinin faşizme yol açtığı varsayılır). İkincisi ise devrimci partilerin geniş kitleleri seferber edebilme kapasitesi sayesinde komünist devrimlere yol açtı. Demokrasi seçeneğini yaratan ise, Moore'a göre siyasi sistemin kitlelere açılmasının devrim yoluyla daha erken gerçekleşmesiydi. Moore'un burada kastettiği, Hobbes'un İngiltere'sinin ve Rousseau sonrası Fransa'nın görece erken devrimleridir.

Moore'un eseri ilk yayınlandığında bir siyasi tarih kitabı mı sosyoloji çalışması mı yoksa siyaset felsefesi mi olduğu konusunda belirsizlikler vardı. Bu, aslında siyasal olanın

⁴ Moore B, *Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

niteliği, yapısı ve evrimiyle ilgili çalışmaların alacağı yönü de etkileyen, bir anlamda verimli bir belirsizlikti : yani o gönü kadarki sınıflandırmaların dışına çıkan bir çalışmaydı. Aslında karşılaştırmalı bir tarih çalışması aracılığıyla bir tipoloji elde etme amacını taşıyordu.

Burada yola çıkış önermesini şöyle tanımlayabiliriz : köylüler kendi kendilerine modernleşemezler ve toprak sahibi soylular sınıfı yani aristokrasi sanayi devrimini oluşturan dönüşümlerde önemli bir rol oynar. Kent nüfusunu beslemek için gerekli artık ürünü yaratacak olan, tarımsal üretim artışını tetikleyen aristokrasidir. Bu önermeden yola çıkarak iktisadi-toplumsal tipolojinin üç değişkene dayandığı söylenebilir : köylülüğü oluşturan toplumsal yapılar, ticaret ve sanayi kapitalizminin oluşum tarzı, aristokrasi ve burjuvazi arasındaki hakimiyet ya da ittifak ilişkileri.

Örneğin monarşi yeterince güçlü olduğu zaman merkezi iktidarla aristokrasi arasında köylüleri baskılayan ve kentli burjuvazinin rolünü en aza indiren bir koalisyon oluşabilir (bu Perry Anderson'un Mutlakiyetçi Rejim analizinde de karşımıza çıkacak olan durumdur). Başka bir koalisyon durumu, monarşinin toprak sahibi soylularla karşı karşıya gelmeyip, özerk bir burjuvazinin gelişmesini önlemesidir : Moore'a göre Japonya'nın durumun açıklayan budur. Güçlü bir aristokrasiye bağımlı bir burjuvazi, emperyal gücün yönetimi altında yukarıdan sanayileşmeye neden olmuştur.

İngiltere örneğini ele alırken hem burjuvazinin hem de girişimci bir aristokrasinin güçlü olduğu, üretkenliği arttırmak için çaba gösterdiği ve mutlakiyet gücünü kaybetmiş bir monarşi tanımlar. Bu durumda burjuvazi aristokrasiyi krallığın mutlakiyetçi eğilimlerine karşı müttefik almakla yetinmez, aynı zamanda geleneksel köylülüğün önemli bir bölümünü de safdışı bırakır.

Bu noktada Moore'un analizine devam edmeden önce, bu safdışı bırakma yolları ne olabilir tarihsel bir örnek verelim. Türkçe'de « çitleme » ya da « kapatma » olarak bilinen, iktisat tarihçilerine göre tarımsal kapitalizmin önemli evrelerinden birine işaret eden *enclosures*, İngiltere tarihinde XV. Yüzyıldan itibaren başlayan ama yasal düzenlemelerin esası XVIII. Yüzyılda belirginleşen bir hareketin genel adıdır. Günümüzde su kaynaklarının ve toprağın değil, insanlığın zihinsel birikiminin de mülk haline getirilmesi nedeniyle yeni bir çitleme hareketinin varlığını öne sürenler vardır. Burada söz konusu olan çitleme ise o

zamana kadar ortak alan sayılan meraların, ormanların, çitlenerek özel mülk haline getirilmesiyle köylülerin, feodal düzenden kaynaklanan korumaların kaybetmeleri ve topraksız kalmaları sonucunu doğuran süreçtir. Bu süreçte topraksız kalan köylüler, özellikle XVIII. Yüzyılda kentlerin etrafında birikerek kimi araştırmacılara göre sanayileşmenin kullanacağı emek gücü ihtiyacını karın tokluğuna karşılar hale gelmişlerdir. Bazı araştırmacılar da bunu, İngiltere’de kapitalizmin Kıta Avrupası’na göre daha erken gelişmesinin etkenleri arasında sayarlar.

Barrington Moore’un Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri’nde geliştirdiği tipolojilere geri dönersek, köylülerin toplumsal ve iktisadi örgütlenmesi değiştiğinde, toprağa bağlı aristokrasinin de eski toplumsal yapılara dayanarak hakimiyetini sürdürmesi olanaksız hale gelemektedir. Aristokrasi merkezi iktidar karşısında geleneksel değerlerinin bir kısmını sürdürebilir ama artık onu bir baskı aracı olarak kullanması mümkün olmaz.

Rusya örneğine geldiğinde Moore. Güçlü merkezi iktidar ve geleneksel aristokrasi unsurlarına ağırlık vererek Japonya ile benzer bir tablo çizer. Ancak Rusya’da (ve Çin’de) sistemin en altındaki köylülerin durumunun kötülüğü, Eski Rejim’in⁵ yıkılması için mücadele etmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Sosyalizm terimleriyle tanımlansa bile 1917 Rus devrimi gibi, Çin devrimini de bir proleterya (yani işçi sınıfı) değil köylü kitleleri gerçekleştirir.

Bu tipolojide ara durumlarda bulunan ülkeler de vardır : örneğin Fransa, burjuvazinin oynadığı rol açısından İngiltere’ye daha yakındır ama güçlü bir monarşiyle düşüşe geçen bir aristokrasinin koalisyonu önemli rol oynar. Ama bir yandan da 1789 sırasında köylülerin oynadığı rol, 1917’de Rusya’da oynadıkları role çok benzer. Buna karşın Almanya, Japonya’ya benzetilir : Burjuvazi Junkerler’in⁶ hakimiyetinden çıkamamıştır ve sonuçta otoriter bir rejim kurulur.

Bu tipolojiler aynı zamanda bir kriz açıklamasını da beraberinde getirmektedir : Büyük Britanya. Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi, devrimlere ve iç savaşlara sahne

⁵ *Ancien régime*, eski rejim: Fransız Devrimi öncesi düzeni tanımlamak için kullanılan bu tabir, yaygınlaşarak bütün devrim öncesi düzenler için kullanılır hale gelmiştir.

⁶ 1701’den 1918’e kadar süren bir Alman Krallığı olan Prusya’da toprak sahibi soyluları tanımlar. Özellikle 19. Yüzyılın sonlarında, daha yoksul olanları Alman askeri, siyasi ve diplomatik bürokrasisinde önemli rol oynamışlardır.

olarak muhafazakar bir aristokrasinin tahakkümüne son veren milletler bir demokrasi kurabilmişlerdir. Rusya ve Çin örneğinde devrime neden olan, güçlü bir aristokrasinin köylüleri doğrudan sömürmesidir. Hindistan gibi ülkeler ise iktisadi artığa (üretimin geçim için gerekeninden fazlasının) bağımsız bir aristokrasinin ve ticaret burjuvazisinin olmadığı durumda, bir bürokrasinin el koyması, durağanlığa ve demokrasinin statik güçler dengesinin kurumlaşmasından başka bir şekil almasına neden olur.

Barrington Moore'un bu büyük çaplı çalışmasına yönelik ilk önemli eleştiri, tarihsel sosyolojide kurumsal yaklaşımın öncülerinden Theda Skocpol'dan gelmiştir⁷. Skocpol, eleştirisinin giriş bölümünde bu eserin modernleşen bir dünyada sosyal bilimcileri tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektiften, özgürlük, akılcılık ve demokrasi olasılıklarını değerlendirmeye çağıran az sayıda eserden biri olduğunu kabul eder. Ancak devlet örgütleri ve devlet seçkinleri, toplum içi yapı ve pratikler kadar dünya ekonomisinin ve uluslararası devletler sisteminin etkisini de göz önüne alacak bir analitik çerçeveye ihtiyaç olduğunu belirtir. Bir önceki derste devrimler konusunda referans verdiğimiz çalışmasının yapmaya çalıştığı tam da budur.

Charles Tilly⁸, Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri'ni rejim değişiklikleri alanında bir çok çalışmaya esin kaynağı olduğunu belirtirken demokratik rejimlerin demokratik olmayanların yerini nasıl alabildiğini araştıranlarla, demokratik rejimlerin gerek ve yeter şartlarını ortaya koymaya çalışanlar arasında bir farka işaret eder. Çağdaş demokratikleşme üzerine çalışan araştırmacıların bir çoğunun (ki bu literatürde Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist rejimlerin çöküşü özel bir yer tutmaktadır) rejimleri sadece otoriter ve demokratik olarak ikiye bölmelerinin sorun teşkil edebileceğine dair bir uyarıda bulunur.

⁷ Skocpol T.,

⁸ Tilly C., Rejimler ve İhtilaf, Janoski T., Alford R., Hicks A., Schwarz A.M. (ed.), *Siyaset Sosyolojisi*, Phoenix, Ankara, 2010, , s.459.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Demokrasi kavramının sınırlarını çizmek mümkün müdür?
2. Moore'un demokrasi ve diktatörlük seçeneklerini oluşturduğu iddia edilen tarihsel gelişimlerin köylülükle özel ilgisi nedir?
3. Skocpol'un Moore eleştirisinin ana hatları nelerdir?
4. Japonya'da güçlü bir aristokrasiye bağımlı bir burjuvazinin varlığı nasıl bir sonuç vermiştir?
5. Çitleme hareketinin İngiliz toplumuna etkisi ne olmuştur?

KAYNAKÇA

Moore B, *Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

Lefort C., « Pour une sociologie de le démocratie », *Annales, Economies, Sociétés, Civilisations*, sayı : 4, 1966.

Markoff J., *Demokrasiye Geçişler*, Janoski T., Alford R., Hicks A., Schwarz A.M. (ed.), *Siyaset Sosyolojisi*, Phoenix, Ankara, 2010

Robert R. Palmer, “Notes on the Use of the Word “Democracy”, 1789-1799,” *Political Science Quarterly* 68, 1953, pp. 203-226.

Tilly C., “Rejimler ve İhtilaf”, Janoski T., Alford R., Hicks A., Schwarz A.M. (ed.), *Siyaset Sosyolojisi*, Phoenix, Ankara, 2010, ,

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

AÇIK ve UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

Tüm yayın ve kullanım hakları İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesine aittir. Hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ders notlarının içeriğinden yazarları sorumludur.

BÖLÜM:	SOSYOLOJİ
DÖNEM (GÜZ / BAHAR):	BAHAR
EĞİTİM ÖĞRETİM YILI:	2013/2014
DERSİN ADI:	SİYASET SOSYOLOJİSİ
DERS NOTU YAZARININ ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
CANLI DERS ÖĞRETİM ELEMANIN ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY

6. HAFTA DERS NOTU

İÇİNDEKİLER

BÜROKRASİ VE SİYASAL ALAN

- 1. Otorite ve meşruiyet tipleri**
- 2. Dünyanın büyübozumu,**
- 3. Rasyonelleşme ve bürokrasi**
- 4. Yeni-makyavelci elit teorisi**
- 5. Schumpeter ve Demokratik Elitizm**

ÖZET (TÜRKÇE)

Max Weber'in bürokrasiyi dünyanın büyübozumuyla rasyonelleşmeyle ve farklı otorite türleriyle birlikte ele alan zengin bakış açısı, farklı otorite tiplerinde meşruiyet düzlemlerini üçe ayırır : karizmatik, geleneksel ve akılcı otorite.

Rasyonalizasyon/akılcılaşıma süreci, modern toplumlarda toplumsal ilişkilerin evrenselleşmesi ve biçimselleşmesiyle tanımlanmıştır. Yani toplumsal ilişkiler kişiye, duruma göre değişen değil, tanımlanmış koşullarda, kişiye bağlı olmayan, evrensel olarak herkese uygulanabilir ölçütlerle tanımlanır hale gelir.

Bürokratik örgütlenme teknikleri, güçlü ve merkezi ulus-devletler yaratmada çok önemli bir rol oynamıştır. Daha sonra modern işletmeler, sendikalar ve siyasal partiler de Weber'in öngördüğü gibi bu yayılan bürokratik model etrafında şekillenmişlerdir

BÜROKRASİ VE SİYASAL ALAN

« Bürokrasi, yetkili idareciler topluluğu ile belirli bir idare sisteminde (örneğin bir devlette ya da resmi örgütte) geçerli prosedürler ve işlerden oluşur. »¹

Bürokrasi hem örgüt sosyolojisi hem de siyaset sosyolojisi açısından modern toplumun önemli yapılarından birini oluşturur. Farklı bürokrasi tanımları içinde en kapsamlı olanı Max Weber'in bürokrasiyi dünyanın büyübozumuyla rasyonelleşmeyle ve farklı otorite türleriyle birlikte ele alan zengin bakış açısıdır². Öncelikle Weber'in otorite sınıflandırmasını ele alalım.

Otorite ve meşruiyet tipleri

Max Weber, ideal-tipler olarak³ tasarladığı farklı otorite tiplerinde meşruiyet düzlemlerini üçe ayırır : karizmatik, geleneksel ve akılcı otorite.

1. Geleneksel otorite, geleneğin kutsallağına yaslanır. Kendisini elinde bulundurana meşruiyet sağlar çünkü şüphe edilemeyecek bir ilahi düzenin temsilcisi sayılır. İlişkiler kişiseldir. Yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişki bir tabiyet ilişkisidir.
2. Karizmatik otorite, olağüstü nitelikleri olan bir kişiye biat etmenin meşru sayılmasına dayanır. Bir kişinin kahramanlığı ya da büyüklüğü etrafında duygusal bir toplanma gerçekleşir : bir nevi peygamber-mürit ilişkisi gibi. Hukuka dayanmadığından istikrarsız ve kırılgan bir otoritedir.
3. Akılcı-yasal otorite hukuka ve yazılı kurallara dayanır. Tekil vakalara uygulanan soyut kurallar üzerinde temellenir. Kişilere değil yasalara ve düzenlemelere riayet edilir. Hiyerarşik örgütlenmesi, üstlerin de kontrol edilmesine engel teşkil etmez. Makamlarla, onları işgal eden kişiler arasındaki bağlantının uzmanlık, yeterlilik ve kıdem esaslarına dayanması beklenir.

¹ Gordon M., *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.85.

² Bu bölümde aktardığımız tahakküm biçimleri için bkz. Weber'in *Ekonomi ve Toplum* başlıklı iki ciltlik eserinin 1. Cildinin III. Bölümü ve ikinci cildinin IX. Bölümü. Weber M., *Ekonomi ve Toplum*, Yarın Yayınları, İstanbul, 2012.

³ Weber'in ideal-tipin zihinsel, analitik bir kurgu olduğunu önemle vurguladığını hatırlatalım. Gerçekliğe birebir karşılık gelmesi değil, tarihsel saptamaların ve gözlemlerin bir analiz çerçevesinde anlamlandırabilmesi için oluşturulmuştur.

Weber'e göre geleneksel ve karizmatik otorite kalıcı olamaz çünkü sanayi toplumlarından uzun vadeli projelerin gerçekleştirilmesi gerekir. Kralın tebası üzerindeki, din adamının müminler üzerindeki, babanın çocuklar üzerindeki otoritesi geleneksel otorite çerçevesinde değerlendirilebilir. Karizmatik otorite, olağandışı zamanlarda olağandışı kişisel özellikleriyle kitle tarafından benimsenen liderler gerektirir. Akılcı-yasal otorite çerçevesinde sınıflandırılması gerekenler ise şirket yöneticileri, adalet ve kolluk kuvvetleri, bakanlar, politikacılarıdır. Ancak kimi durumlarda bu üç tip otorite üst üste binebilir.

Dünyanın büyübozumu, rasyonelleşme ve bürokrasi

Şimdi de Weber'in dünyanın büyübozumu dediği şeyin ne olduğuna ve bunun bürokrasiyle ilintisine bakalım. Rasyonalizasyon/ussallaşma/akılcılaşma süreci, modern toplumlarda toplumsal ilişkilerin evrenselleşmesi ve biçimselleşmesiyle tanımlanmıştır. Yani toplumsal ilişkiler kişiye, duruma göre değişen değil, tanımlanmış koşullarda, kişiye bağlı olmayan, evrensel olarak herkese uygulanabilir ölçütlerle tanımlanır hale gelir.

“Bir kez kurulmuş bulunan aygıtın nesnel vazgeçilmezliği, özgül ve 'kişisellikten arınmış' niteliğiyle birlikte, bürokratik mekanizmanın - kişisel inanmışlığa dayanan feodal düzenlerdekinin tersine- onu denetlemesini bilen herkesin elinde kolaylıkla çalışabilmesi anlamına gelir”⁴

Örneğin kapitalist bir işletmede emeğin akılcı yönetiminde, zanaat üretiminin insandan insana, ustadan çırağa tanımlanan bağılıklarına ve ilişkilerine yer yoktur. Akılcılık kavramı burada hesap ve etkililik düşüncesine dayanır. İktisadi etkinliklerin yönetilmesinde kullanılan teknikler (örneğin muhabebe) kesin ve soyut yöntemlerden yola çıkarak saptanmış seçim kıstaslarını devreye sokar. Akılcı ve deneyci bir bilimin ortaya çıkışı, teolojiden ve ahlak felsefesinden bağımsızlaştığı ölçüde mümkündür. Weber'in dünyanın büyübozumu dediği şey, bununla ilgilidir. Yüce değerler ve idealler kamusal

⁴ Weber M., *Sosyoloji Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.132.

hayattan uzaklaşır, mistik alanla sınırlandırılır. Akılcılaşma süreci bir anlamda toplumsal hayatın farklı alanlarının özerkleşmesi sürecidir.

Bürokrasi bu büyübozumunun önemli sonuçlarından biridir. Bürokratik idare, yasal hakimiyeti temsil eder. Etkili ve adildir çünkü

1. göreneklere ve güç kullanımına değil uzmanlığa dayanır ;
2. keyfi ya da kişisel kararlara değil, önceden belirlenmiş düzenlemelere göre hareket edilmesini sağlar ;
3. uzmanlaşmış eğitime göre dağılan bürokratik işlevler kesin ve sistematik bir biçimde tanımlanmıştır ;
4. bir bürokratin meslek hayatı nesnel kıstaslarla düzenlenmiştir.

Weber, tarihteki büyük imparatorlukların gelişmiş bürokrasilerinden habersiz değildir. Modern dönemi ayırt eden şey, bu modelin neredeyse bütün toplumsal örgütlenmelere yayılmasıdır.

Bürokratik örgütlenme teknikleri, güçlü ve merkezi ulus-devletler yaratmada çok önemli bir rol oynamıştır. Daha sonra modern işletmeler, sendikalar ve siyasal partiler de Weber'in öngördüğü gibi bu yayılan bürokratik model etrafında şekillenmişlerdir. Weber, bürokratik örgütlenmeyi mümkün olan en verimli ve etkin model olarak tanımlasa da bu örgütlenmenin de kendine has sorunlarını çalışan sosyologlar olmuştur. Örneğin Robert Merton ve Michel Crozier, çalışmalarında resmi görevliler üzerindeki sabit kurallara ve ayrıntılı usullere uyma baskısının üzerine bir de hükümetin hedeflerinden sadece birkaç tanesine ulaşmaya çalışan yüksek derecede uzmanlaşmış kişilerin sınırlı sorumlulukları eklenince, bürokratik görevliler, yurttaşların acil bireysel ihtiyaçlarına karşı duyarsız, katı ve savunmacı olabilmektedir.

Bu tür örgütlenmenin sakıncalarına dikkat çeken başka bir sosyolog, Robert Michels'dir. Avrupa'daki sosyalist partileri ele aldığı karşılaştırmalı çalışmasında⁵ demokratik idealler güdenler de dahil olmak üzere her tür örgütlenmenin kaçınılmaz olarak seçkin (elit) bir azınlığın hakimiyetine girdiğini öne sürer. Oligarşinin Demirden Yasası adını verdiği bu

⁵ Robert Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, Ontario: Batoche Books, 2001

ilkeye göre, her kim örgütten söz ederse, oligarşiden söz eder. Örgütsel demokrasi bir oksimorondur.⁶ Örgüt oligarşisinin kökeni modern örgütlenmenin gerekleri doğrultusunda ortaya çıkar. Bu gerekler, uzman liderlik, merkezi otorite ve profesyonel bir bürokraside işbölümüdür. Bilgisi, becerileri ve statüsü diğerlerinden üstün olan bir liderler kastı ister istemez oluşacaktır. Bu, iç iletişim ve eğitim gibi örgütsel kaynakların anahtarının hiyerarşik kontrolüyle birleşince diğerlerini kontrol etmek ve anlaşmazlık halindeki gruplara gem vurmaya olanağını sağlar. Oligarşinin Demir Yasası (Oligarşinin tunç kanunu olarak da bilinir), özellikle siyasi partilerin ve sendikaların incelenmesinde özel bir yer tutar.

Yeni-makyavelci elit teorisi

Michels'in teorisi, Weber'den olduğu kadar Pareto ve Mosca'dan da etkilenmiştir. Yeni-Makyavelci elit teorisi olarak adlandırılan bu yaklaşımı benimseyen sosyologlardan Vilfredo Pareto'nun « tarih bir elit mezarlığıdır » sözü, tarihi iktidardaki seçkinler grubunun yerini almak için mücadele eden diğer seçkinler grubunun iktidara gelmesi ve bir süre sonra da yerini, yeni bir seçkinler grubuna bırakmasından başka bir şey değildir. Pareto buna « elitlerin dolaşımı » adını verir.⁷ Elit kelimesi Pareto için kendi alanlarında en yüksek başarıyı gösteren bir grup insandan daha fazlası değildir. Yaptığı en önemli ayrım, yönetici elit ile diğerleri arasındaki ayrımdır. Pareto'ya göre toplumsal akışkanlığın kusursuz olduğu açık toplumlarda elit konumları en üst düzeyde başarıyla elde edilir.

Mosca ve « siyasal sınıf »

İtalyan siyaset bilimci Gaetano Mosca da (1858-1941) Pareto ve Michels gibi demokratik olarak kabul edilen toplumların bile elitler tarafından yönetildiğini öne sürmüştü ve farklı toplumsal gruplardan oluşan ve yönetimleri açık ya da gizli zor kullanımına dayanan bir siyasal sınıfın varlığını göstermeye çalışmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında etkili olan görüşleri, özellikle parlamenter demokrasiye karşı bir eleştiri olarak okunmuştur. Karmaşık bir toplumda yönetilen çoğunluk ve yöneten azınlık bir vakıadır. Yönetici sınıf ya da siyasal sınıf, toplumlara göre değişiklik gösterebilir. Kimi toplumlarda savaşçılık merkezi bir özellik olurken, bir diğerinde doğrudan iktisadi güç olabilir. Modern toplumlarda kitle ile seçkinler arasında yer aldığı var saydığı bir alt seçkinler grubunun yönetici sınıfa yeni üyeler sunmasını demokratik eğilim, yönetici sınıfın iktidarı kendi

⁶ Birbirine taban tabana zıt iki kavramı bir araya getiren ifade.

⁷ Pareto V., *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2013.

tarafklarlarının elinde tutmasına aristokratik eğilim adını vermiştir. Bu bakış açısıyla, çoğunluğun yönetimi anlamında demokrasi bir yanılsamadır ; her gelişmiş toplum bir azınlık tarafından yönetilir. Bu bakış açısı bir taraftan da sınıfsız toplumun olanaksızlığını göstermekle toplumsal sınıf ve sınıf çatışmalarını esas alan Marksist öğretiyeye de karşı çıkar.

Nur Vergin⁸, elit teorilerini şu şekilde değerlendirmiştir :

Meselese salt ampirik gözlem açısından bakıldığında genek Pareto'nun « elitlerin dolaşımı », gerek Michels'in « oligarşinin tunç yasası », gerek Mosca'nın başta « siyaset sınıfı » ve siyasal iktidarın örgütlenme üzerinde temellendiğine ilişkin tezi olmak üzere bu analizlerin hiç şüphe yok ki sosyo-politik gerçeği yansıttıklarını söylemek mümkündür. Bu itibarla da elit teorisyenlerinin ortaya attıkları kavramlar siyasa çözümlemelerde yararlı bir analiz aleti teşkil edebilmektedir. Ne var ki, bu teoriler, gerçekte, ideolojik olarak taraf tutmaktan arınmış, salt objektiflik adına geliştirilmiş ve dolayısıyla tümüyle masum birer düşünsel ürün değildirler. Irving Zeitlin'in de büyük bir isabetle belirttiği gibi, Makyavelci ya da Makyavelgil geleneğin mensupları olan bu siyaset sosyologlarının belirli siyasal kaygıları vardır ve gerçek amaçları belirli bir ideolojiyi savunmak ve doğrulamaktır. Başka bir deyişle « Marx'ın hayaletiyle, yani yaşadıkları dönemde kapitalist liberal toplumsal düzeni tehdit etme potansiyeli gösteren sosyalizm ve komünizmle mücadele etmek için geçerli teorik zemini oluşturmaktır »

Schumpeter ve Demokratik Elitizm

Kapitalist sistemin gelişimin inceleyen eserleriyle tanınan Avusturya asıllı Amerikalı iktisatçı Joseph Schumpeter'e göre « demokrasi yöntemin halkın oyu için rekabetçi yollar aracılığıyla karar verme gücünü elde ettikleri siyasi kararlara varmak için yapılmış bir kurumsal düzenlemedir »⁹ Bu bakış açısında siyasi liderlerin sorumluluğu çok önemlidir ; duygusal olarak yüklü ve bölünme yaratabilecek konulardan uzak durmaları ve sıradan yurttaşların dağınık taleplerini fazla umursamamaları gerekir. Yurttaşlar oy verme yoluyla

⁸ Vergin N., *Siyasetin Sosyolojisi* (gözden geçirilmiş 6. Baskı), Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s.130.

⁹ Schumpeter, J., , *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York: Harper and Row,1956, s.269.

rekabet sürecine dahil olabilirler ama çok az şey bildikleri için topluma etkin bir biçimde hakim değildirlir. Oynamaları gereken siyasetçilerin kötü yola sapmalarını engellemektir. Toplumu seçkinlerin yönetmesi gerekir, yurttaşlar elitlerin dolaşımının düzgün ve barışçı yollardan gerçekleştirilmesinden sorumludurlar.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Weber’de farklı otorite tiplerine yol açan meşruiyet ilkeleri nelerdir?
2. Rasyonelleşme süreciyle bürokrasi arasındaki ilişki nedir?
3. Pareto’ya göre tarih neden bir elit mezarlığıdır?
4. Oligarşinin demir yasası nedir?
5. Mosca’nın demokrasi anlayışını Barrington Moore’un teziyle karşılaştırın.

KAYNAKÇA

Gordon M., *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999

Michels R., *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, Ontario: Batoche Books, 2001

Pareto V., *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2013

Schumpeter, J., , *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York: Harper and Row,1956

Vergin N., *Siyasetin Sosyolojisi* (gözden geçirilmiş 6. Baskı), Doğan Kitap, İstanbul, 2008

Weber M., *Ekonomi ve Toplum*, Yarın Yayınları, İstanbul, 2012

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

**AÇIK ve UZAKTAN EĞİTİM
FAKÜLTESİ**

Tüm yayın ve kullanım hakları İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesine aittir. Hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ders notlarının içeriğinden yazarları sorumludur.

BÖLÜM:	SOSYOLOJİ
DÖNEM (GÜZ / BAHAR):	BAHAR
EĞİTİM ÖĞRETİM YILI:	2013/2014
DERSİN ADI:	SİYASET SOSYOLOJİSİ
DERS NOTU YAZARININ ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY
CANLI DERS ÖĞRETİM ELEMANIN ADI-SOYADI:	NAZLI ÖKTEN GÜLSOY

7. HAFTA DERS NOTU

İÇİNDEKİLER

DEVLET, ULUS VE SİVİL TOPLUM

1. Şiddet tekeli üzerine kurulu çözümler
2. Devlet ve meşru simgesel şiddet tekeli
3. Toplumsal ve iktisadi iş bölümünü esas alan çözümler
4. Durkheim ve organik dayanışmanın güvencesi devlet

ÖZET (TÜRKÇE)

Devletin ortaya çıkışı ve toplumun bütünüyle ilişkisi siyaset sosyolojisinin temel sorularından biridir. Şiddet tekeline dayalı çözümler, işbölümüne dayalı çözümler ve toplumun bir organı olarak devleti açıklayan çözümlerlerin ortak noktası, devletin kurum olarak varlığının kimi zaman toplumu yansıttığını kimi zaman da o toplumu şekillendirdiğini kabul etmeleridir. Norbert Elias'ın devletin doğuşu konusundaki çalışmaları şiddetin meşru tekeli elinde bulunduran bu kurumsal örgütlenmeler ve ilişkiler sisteminin insanı nasıl şekillendirdiğine dikkat çeker. Pierre Bourdieu'nün simgesel şiddet vurgusu ise Weber'den ve Elias'tan ilham aldığı gibi, bu teoriye yeni bir açılım getirecek önermelerde bulunmaktadır.

DEVLET, ULUS VE SİVİL TOPLUM

Bu bölümde devletin ortaya çıkışını konu alan teorileri gözden geçirirken, bir yandan da ulus-devletin Batı Avrupa’da aldığı biçimin tarihsel özelliklerine değineceğiz. Öncelikle devletin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığını açıklaştan farklı teorileri sayalım :

1. Şiddetin tekelleşmesi sürecini esas alan, yani kuvvet kullanımıyla devlet oluşu arasındaki ilişkiye bakan çözümler
2. İktisadi ve toplumsal işbölümünü esas alan yani devleti karmaşılaşan toplumsal hayatın bir ihtiyacı olarak değerlendiren çözümler
3. Batı Avrupa ‘da devletin kültürel kökenlerini vurgulayan yani devleti bir uygarlaşma sürecinin parçası olarak değerlendiren çözümler

Bu bölümde daha ziyade bu ilk çözümleme kategorisi üzerinde duracağız.

Şiddet tekeli üzerine kurulu çözümler

Bu yaklaşımın öncüsü, devlet tanımını şiddetten yola çıkarak yapan Max Weber’dir. « ..Devlet, belli bir arazi içinde, *fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran* insan topluluğudur”.¹ Weber’e göre «her tahakküm ilişkisi, asgari bir itaat iradesini gerektirir. Yani itaat edenin şu ya da bu biçimde bir çıkarı söz konusudur. Tahakkümün üzerine kurulu olduğu meşruiyet şekillerinden daha önce söz etmiştik. Bir diğer mesele de tahakküm uygulayan grubun niteliğidir. Weber’e göre tahakkümün tekeli, iki grubun elinde olabilir :

1. Hiyerokratik topluluk : İktidarını kutsallık üzerine kuran gruplaşma. Eğer bir topluluk selamet vaat ederek psişik bir zorlama kullanıyorsa hiyerokratik bir topluluktur.
2. Siyasi topluluk : Eğer bir topluluğun varlığı ve geçerliliği, ülke denilen belirli bir alan içinde, yöneticiler tarafından fiziksel zor kullanımı ve tehditiyle sağlanıyorsa, o topluluk, siyasi bir topluluktur.

Weber burada bize üç kıstas sunar :

1. Hiyerokratik grup kurumsal bir nitelik kazandığında ve yöneticileri meşru hiyerokratik zorun tekeline sahip olduklarını iddia ediyorsa bu bir kilisedir.

¹ Weber M., *Sosyoloji Yazıları*, İletişim yayınları, İstanbul, 2006, s.82

2. Bir hiyerokratik topluluk bu tekeli elde edememiş ise, bu bir tarikattir.
3. Bir siyasi topluluk kurumsal nitelikte bir girişim şeklini alıyorsa ve yöneticileri meşru fiziksel şiddet tekeline sahip olduklarını iddia ediyorsa bu bir devlettir.

Weber'in temel kıstası araçtır : yani devlet eylemlerinin içeriği değil, aracı olan şiddet. Modern devlet her alanla ilgili düzenlemeler getirebileceğinden etkinlik alanlarına eğilmek, ayırt edici bir tanımlama sağlamayabilir. Böylece siyasi tahakküm grupları için olduğu gibi devlet için de esas tanım kıstası fiziksel zordur.

Tarihsel olarak bu tekelin ne şekilde edinildiği sorunu, bir anlamda Batı Avrupa için XIII. Yüzyıl ile XVI. Yüzyıl arasında çok parçalı bir iktidar yapısına karşılık gelen feodaliteden, merkezileşmeyle tanımlanan modern devlet oluşumuna varan tarihsel sürecin tanımlanmasını gerektirir. Burada tarihçilerin çalışmaları aracılığıyla gözlemlenen üç ana olgudan söz edebiliriz :

1. Savaş ve zor kullanma araçlarının tek elde yoğunlaşması
2. Finansal ve askeri tekelleşme
3. Fiziksel şiddetin tekelleşmesinden simgesel şiddetin yoğunlaşmasına gidiş

Elias ve Devletin sosyo-oluşumu²

Norbert Elias (1897-1990) sosyolojinin geç keşfedilmiş başyapıtlarından *Uygarlık Süreci* adlı eserinin ilk cildinde Batı Avrupa'da insanların itkilerini, güdülerini kontrol etmelerini, « medenileşmelerini » incelerken ikinci cildinde devlet oluşumunu inceler. Bu iki eserin birbirine bağlı olmasının nedeni, Elias'ın bireylerin hareketlerindeki, otokontrol mekanizmalarına doğru evrim ile devletin şiddete başvurmayı tekeli altına almaya başlaması arasında bir paralellik kurar. Bu iki sürecin birbirine bağlılığı, uygarlık sürecinin ta kendisidir.

Elias'ın ana sorunlarından biri, derebeylerinin özerkliğine dayalı, çok parçalı bir sistemden yani feodaliteden, gücün tek elde toplandığı mutlakiyetçi monarşilere nasıl geçildiğidir.

Özellikle Fransa örneğinden yol çıkarak yaptığı incelemede XI. ve XII.yüzyıllarda iktisadi etkinliklerdeki artışla birlikte (tarihçiler bunu daha çok tarımda ve bağlantılı olarak ticaret hacmindeki artışla açıklamaktadırlar) derebeylerin daha çok kazanma arzusuyla

² Sosyo-oluşum, *sociogenesis* kavramının çevirisi için kullanılmıştır. Bir kurumun toplumsal/tarihsel olarak doğuşunun neden ve koşullarına işaret eder.

birbirleriyle rekabete girdiklerini belirtir. Bu rekabete nüfus artışı nedeniyle daha fazla toprağa ihtiyaç duyulması eklenince savaş yoluna giderek daha çok başvurulur hale gelir. Farklı hanedanlar arasındaki rekabet XV.-XVI. Yüzyıldan itibaren mali ve askeri tekelleşmeyle tamamlanır. Bir başka deyişle düzenli ordu oluşumuyla birlikte vergilendirme sistemi modern devletin olasılık koşullarını sağlar.

Elias Vergi Tekelinin Sosyo-Oluşumu Üzerine başlıklı bölümünde bu süreci şu şekilde anlatır :

« Bir savaşçı ailesinin toprak mülkiyeti. Belirli bir toprak üzerindeki tasarruf erki ve bu topraklar üzerinde yaşayan insanlardan aynî vergiler ya da hizmet alma hakları, ilerleyen işlev bölümü ve pek çok eleme ya da rekabet mücadelesi boyunca, çok daha büyük bir bölgenin askeri erk araçları ve düzenli para ödentileri ya da vergileri üzerindeki merkezileşmiş bir tasarrufa dönüşür. Artık bu bölge içerisinde hiç kimse, merkezi egemenin izni olmaksızın silah ve tahkimat aracı kullanamaz ya da herhangi bir türden bedensel şiddet uygulayamaz; bu da, bütün bir insan tabakasının gelirlerine ve isteklerine göre silah kullanıp bedensel şiddet uygulayabildiği bir toplumda çok yeni bir şeydir»³ Askeri erk araçlarının tasarrufu kişisel olmaktan çıkmıştır.

Devlet oluşumlarında askeri yapılanmaların rolünü vurgulayan bazı araştırmacılar savaş ve ulus-devlet arasında doğrudan bağlantı kurarlar. Örneğin Charles Tilly'ye göre devlet yapısı, yöneticilerin savaş araçlarını elde etmek için gösterdikleri çabaların bir sonucu gibi görünmektedir.

Devlet ve meşru simgesel şiddet tekeli

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, Weber'in devlet tanımını simgesel şiddet kavramıyla genişletmiştir. Önce bu genişletilmiş tanımları inceleyip daha sonra da simgesel şiddetten kastedilenin ne olduğuna bakalım.

“Max Weber'in ünlü ifadesini[...] biraz dönüştürerek şunu söyleyebilirim: Devlet belirli bir toprak parçası ve buna tekabül eden nüfusun tamamı üzerinde fiziksel ve simgesel şiddetin meşru kullanımını başarılı bir biçimde talep eden bir X'tir. Eğer devlet simgesel bir şiddet uygulayabilecek durumdaysa, bunun nedeni, aynı zamanda hem nesnellik

³ Elias N., *Uygarlık Süreci cilt 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 267.

içinde, yapı ve mekanizmalar biçiminde hem de öznellikte ya da tercihe göre beyinlerde, zihinsel yapılar, algılama ve düşünme kalıpları biçiminde tecessüm ettiğindendir.”⁴

Peki ama simgesel şiddet nedir? Bourdieu tahakküm altında bulunanların, toplumsal hiyerarşiyi meşru görmelerine neden olan bir tür itaat süreci tanımlar. Kendi kendilerini aşağı görmelerine neden olan algı şemalarını içselleştirdiklerinden toplumsal hiyerarşiyi doğal ve zorunlu saymaları bir anlamda onları simgesel şiddetin suç ortağı kılar. Devletin bu konuda özel bir rolü vardır çünkü söz konusu algı şemalarının yaygınlaştırılmasında eğitim önemli bir yer tutar.

Devlet diğer sermayelerin (mali, askeri, kültürel) yanında simgesel sermayenin de yoğunlaştığı yerdir. Bourdieu sermaye kavramını maddi sermayeyle sınırlamaz: kültürel sermaye, toplumsal sermaye ve iktisadi sermaye ayrımlarıyla zenginleştirir. Sermaye belli bir toplumsal zaman ve mekanda geçerli olan kaynakların tümüdür. Bu sermaye türlerinden herhangi biri belirli bir zamanda simgesel sermaye işlevi görebilir.

Toplumsal ve iktisadi iş bölümünü esas alan çözümlemeler

Bu çözümlemeler devleti gerekli kılan iktisadi ve toplumsal gelişmelere odaklanırlar. Toplumsal ilişkiler karmaşıktıkça, eski toplumsal kontrol şekillerinin yerini alacak, toplumdan ayrı, onun üzerinde bir kuruma ihtiyaç olacaktır: devlet. Yani toplum ne kadar karmaşıksa, farklılaşmışsa, devlet o kadar gereklidir.

Marksist devlet çözümlemelerini bu grupta sınıflandırabiliriz. Marx ve Engels’e göre devletin rolü, toplumdaki çelişkiyi dizginlemektir. Devlet bir anlamda farklı sınıflar arasındaki çatışmada hakemlik eder. Ancak bu hakemlik tarafsız değildir, hakim sınıfların hegemonyasını sürdürmeye yöneliktir.

Bu görüşte siyasi olan, iktisadi olan tarafından belirlenir. Kestirmeden söylersek, altyapı üstyapıyı belirler. Yine de siyasetin görece özerkliği mümkündür. Marx, Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i adlı eserinde bu olasılığa değinir. Devlet artık bir toplumsal sınıfın çıkarını temsil etmez. Toplumdan yavaş yavaş ayrışır. Genel faydanın üstünlüğü ilkesi, toplumun üyelerinin inisiyatifinden ayrılarak hükümet etkinliğinin nesnesine

⁴ Bourdieu P., *Pratik Nedenler*, Kesit Yayınları, İstanbul, 1995, s.107.

dönüşür. Ama bu durumda bile devlet iktidarı havada durmaz. Örneğin Bonaparte belli bir sınıfı temsil eder: küçük mülk sahibi köylüleri.

“...Bu fikirler [idées Napoléoniennes] küçük toprak mülkiyetinin can çekişme sanrılarında başka bir şey değildir...Ama Fransız ulusunun kitlesini geleneğin ağırlığından kurtarmak, özgür kılmak ve devlet ile toplum arasında var olan çözümlenemez çelişkiyi bütün arılığı ile ortaya çıkarmak için, bir imparatorculuk takidi zorunluydu. Küçük toprak mülkiyetinin gittikçe artan çöküşü ile birlikte, onun üzerine kurulan devlet yapısı da yıkılıyor. Modern toplumun gerektirdiği siyasal merkezîyet, ancak, eskiden feodalizme karşı savaşmak için türetilen hükümet aygıtının askeri ve bürokratik aygıtının kalıntıları üzerinde yükselebilir”⁵

Belirli bazı durumlarda, belirli bir zaman süresi için siyasetin özerklik kazanabileceği düşüncesi özellikle Fransa örneğinde gözler önüne serilmiştir.

Durkheim ve organik dayanışmanın güvencesi devlet

Devletin toplumsal işbölümünün ürünü olduğu düşüncesi. Durkheim’ın devlet anlayışının yola çıkış noktası olarak görülebilir. Alanlar ayrıştıkça ve uzmanlaşma arttıkça devletin de işlevleri fazlaşır ve bir araya getirdiği diğer işlevlere iyice nüfuz eder. Devletin oluşumu, toplumun üyelerinin birbirlerine bağımlılıklarını arttıran farklılaşmış etkinliklerden ayrılamaz. Durkheim’ın mekanik dayanışma ve organik dayanışma kavramı burada devreye girer:

- Mekanik dayanışmada uzmanlaşma ve farklılaşma yoktur. Genel ilke birbirine benzerlik ve ortak hareket etmedir.
- Organik dayanışmada ise birbirinden farklı gruplar, topluluğun bütünü için vazgeçilmez işlevler yerine getirirler. Toplumsal uyum, birbirine benzerlikten değil, farklı parçaların birbirini tamamlamasından gelir.

Devlet, organik dayanışmada merkezi sinir sisteminde olduğu gibi topluluğun bütünü için geçerli temsiller üretmekle görevli özel bir organa benzer. Onun ürettiği temsiller, fikirler, yorumlar farklıdır çünkü daha üst bir mülhaza düzeyini temsil eder. Bu noktada Pierre Bourdieu’nün düşüncesindeki Durkheim etkisini görmemiz mümkün. Bu bakış açısında,

⁵ Marx K., *Louis Bonaparte’in 18 Brumaire’i*, Eriş Yayınevi, İstanbul, 1979, s.111.

algılama şemalarının şekillendirilmesi yoluyla simgesel sermayenin yoğunlaştığı devlet, yurttaşı, bireyi adeta üretmektedir.

«

]

ÇALIŞMA SORULARI

1. Weber'in şiddetin tekelleşmesi çözümlemesi devlet eylemlerinin içeriğine değil, kullandığı araçlara yoğunlaşırken hangi temele dayanmaktadır?
2. Norbert Elias Uygarlık Süreci'nde otokontrol mekanizmalarıyla devletin şiddeti tekeline alması arasında nasıl bir paralellik kurar?
3. Pierre Bourdieu, devlette sermaye yoğunlaşması sürecine, Elias ve Weber'den farklı olarak hangi tip sermayeyi dahil eder?
4. Durkheim'ın devlet tanımıyla Bourdieu'nünki arasında benzerlik görüyor musunuz?
5. Siyasetin özerkleşmesi ne anlama geliyor?

KAYNAKÇA

Bourdieu P., *Pratik Nedenler*, Kesit Yayınları, İstanbul, 1995

Elias N., *Uygarlık Süreci cilt 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002

Marx K., *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, Eriş Yayınevi, İstanbul, 1979

Weber M., *Sosyoloji Yazıları*, İletişim yayınları, İstanbul, 2006

